

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Hanna Kangas

Katsomuskasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksessa Seinäjoella

Opinnäytetyö
Syksy 2021
SeAMK Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Hanna Kangas

Työn nimi: Katsomuskasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksessa Seinäjoella

Ohjaaja: Virpi Nikkola, KM, lehtori

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 65

Liitteiden lukumäärä: 4

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää katsomuskasvatuksen toteutumista Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksena oli selvittää, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa varhaiskasvattajien mukaan ja millä tavoin katsomuskasvatusta toteutetaan Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Lisäksi haluttiin saada selville, esiintyykö katsomuskasvatuksen toteuttamisessa haasteita ja millä tavalla katsomuskasvatusta voisi kehittää. Tutkimuksen tulosten avulla Seinäjoen kaupunki voi arvioida ja kehittää varhaiskasvatustaan.

Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena, jonka aineisto kerättiin teemahaastatteluissa Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa syyskuussa ja lokakuussa vuonna 2021. Saatua aineistoa analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Tutkimuksen pääteemoiksi nousivat lopulta varhaiskasvattajien näkemykset katsomuskasvatuksesta, varhaiskasvattajien suhtautuminen katsomuskasvatukseen, katsomuskasvatuksen toteuttaminen, katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet sekä kehittämismahdollisuudet.

Tutkimustulosten mukaan varhaiskasvattajat tietävät pääpiirteittäin, mitä katsomuskasvatus on. Katsomuskasvatus aiheuttaa kuitenkin ristiriitaisia ajatuksia varhaiskasvattajien keskuudessa. Tulosten perusteella katsomuskasvatusta toteutetaan eri tavoilla ja menetelmillä, mutta toteuttaminen ei ole säännöllistä eivätkä varhaiskasvattajat juurikaan suunnittele etukäteen katsomuskasvatusta muiden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa olevien sisältöjen tavoin. Katsomuskasvatuksen toteuttaminen nähtiin haasteellisena monella tapaa. Tiedonpuute katsomuskasvatuksen sisällöstä ja eri katsomuksista aiheuttavat epävarmuutta, ja vaihtoehtoisen toiminnan järjestäminen koettiin kuormittavana. Aiheen sensitiivisyyden koettiin myös tuovan haasteita toteuttamiseen. Varhaiskasvattajat kaipaisivat selkeämpiä ohjeita ja konkreettisia esimerkkejä, miten katsomuskasvatusta voisi toteuttaa. Varhaiskasvattajien mukaan katsomuskasvatusta voisi kehittää järjestämällä koulutuksia aiheeseen liittyen.

¹ Asiasanat: varhaiskasvatus, katsomuskasvatus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Author: Hanna Kangas

Title of thesis: Implementation of Worldview Education in Early Childhood Education in Seinäjoki

Supervisor: Virpi Nikkola, MA, Senior Lecturer

Year: 2021

Number of pages: 65

Number of appendices: 4

The aim of this thesis was to get information about how worldview education is implemented in early childhood education in Seinäjoki. The purpose was to find out what early childhood educators think worldview education means, and how it is implemented. Furthermore, the goal of this thesis was to figure out if there are some challenges that affect the worldview education and how it could be developed. With the results of the thesis, the city of Seinäjoki could evaluate and further develop its early childhood education.

This thesis was carried out as a qualitative research study. The data were collected in focused interviews. The interviews were conducted at kindergartens during September and October 2021. The collected data were analyzed by theory-guided content analysis. The main themes of the research were educators' views on what worldview education is, educators' attitude towards it, implementation of worldview education, challenges, and development opportunities for the implementation of worldview education.

The results of the thesis indicated that the educators know roughly what worldview education is. However, it arouses mixed feelings among them. Worldview education is implemented in different ways. but it is not regular. There are many challenges, according to early childhood educators. Lack of information creates insecurity and organizing an alternative activity is an arduous thing. The sensitivity of the topic was also seen as a challenge. Early childhood educators wish for clearer guidelines and concrete examples how to implement worldview education in their work. Trainings were also seen as an opportunity for development.

¹ Keywords: early childhood education, worldview education

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva- ja taulukkoluettelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 KATSOMUSKASVATUS OSANA VARHAISKASVATUSTA	9
2.1 Uskontokasvatusta varhaiskasvatuksen historiassa	11
2.2 Katsomuskasvatus linkittyy laaja-alaiseen osaamiseen.....	12
2.3 Oppimisen alueet apuna pedagogisen toiminnan suunnittelussa	13
2.4 Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen pedagogiikka	14
2.5 Katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet.....	15
3 KATSOMUSKASVATUKSEN KÄSITTEIDEN ÄÄRELLÄ.....	17
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT	20
4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	20
4.2 Yhteistyötahon esittely	21
4.3 Laadullinen tutkimus.....	22
4.4 Aineiston keruu	22
4.4.1 Teemahaastattelu	23
4.4.2 Teemahaastattelut Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa	24
4.5 Aineiston analysointi.....	25
4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	28
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
5.1 Varhaiskasvattajien näkemykset katsomuskasvatuksesta.....	30
5.2 Katsomuskasvatuksen toteutuminen päiväkodeissa.....	31
5.3 Katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet.....	35
5.4 Katsomuskasvatuksen kehittämismahdollisuudet.....	37
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	39
7 POHDINTA.....	42

LÄHTEET	45
LIITTEET	51

Kuva- ja taulukkoluetelo

Kuva 1. Oppimisen alueet..... 13

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysistä. 27

1 JOHDANTO

Lasten ajattelu on konkreettista, ja heidän kykynsä ymmärtää abstrakteja käsitteitä ei ole vielä kehittynyt, minkä vuoksi lapset voivat käsittää uskontoihin liittyvät kertomukset, kuvat ja symboliset rituaalit väärin (Puustjärvi 2010, 164). Varhaiskasvattajien tuki ja selitykset katsomuksiin liittyen ovatkin tärkeitä varhaiskasvatuksessa, jottei lapsille muodostu pelottavia mielikuvia. Varhaiskasvattajilla on velvollisuus järjestää katsomuskasvatusta kaikkien muiden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa olevien sisältöjen tavoin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 8) määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen tavoitteista ja sisällöistä, joihin sisältyy myös katsomuskasvatus. Varhaiskasvatus on lapsen oikeus, ja se nähdään merkityksellisenä vaiheena lapsen elinikäisessä kasvussa ja oppimisessa (Tarkka 2017, 23). Ei ole mahdollista tukea lasten kokonaisvaltaista kasvua, hyvinvointia ja terveyttä huomioimatta katsomuksellista ja uskonnollista näkökulmaa. Lapsen elinpiiriin, kulttuuriin ja perheen katsomukseen tutustuminen on edellytys lasta kunnioittavaan toimintatapaan (Tast 2017, 18). Saila Poulter ja Arniika Kuusisto (2017) kertovat, että päiväkodeissa kuitenkin usein laiminlyödään katsomuskasvatusta. Heidän mukaansa sitä ei toteuteta ollenkaan tai se rajoittuu pelkästään luterilaisuuteen, jolloin muut katsomukset jätetään käsittelyn ulkopuolelle. He nostavat esiin, että katsomuskasvatuksen tulisi olla suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatussisältöä, josta ovat vastuussa varhaiskasvattajat.

Katsomukset ja uskonnot ovat jo tuhansia vuosia vaikuttaneet eri kulttuureissa. Aina on myös ollut uskonnottomuutta. Tästä syystä katsomukset kuuluvat jokaisen lapsen elämään ja häntä ympäröivään yhteisöön. Olisikin tärkeää antaa pienille lapsille jo hyvin varhaisessa vaiheessa katsomuksiin ja uskontoihin liittyviä kansalaistietoja sekä -taitoja. Katsomuskasvatus on tähän hyvä keino, koska sillä on laajoja kulttuurisia, sivistyksellisiä ja spiritualiteettiin liittyviä tehtäviä, jotka tähtäävät myös ihmisoikeuksien ja uskonnonvapauksien toteutumiseen yhteiskunnassa. (Poulter ym. 2021, 9).

Valtioneuvoston (2019, 170, 185) tekemän selvityksen mukaan Suomen kunnissa koetaan tarvetta täydennyskoulutukselle liittyen katsomuskasvatukseen. Kunnissa kaivataan lisää tietoa siitä, mitä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksella tarkoitetaan. Sekä menetelmällinen että tiedollinen koulutus on tarpeen selvitykseen vastanneiden mukaan. Vastanneet kaipasivat erityisesti tietoa eri katsomuksista, kulttuureista ja uskonnoista sekä menetelmällistä pohdintaa siitä, miten tiedot näistä asettuvat osaksi varhaiskasvatuksen

käytänteitä. Lähes kaikki selvityksen kyselyyn vastanneista arvioivat katsomusten ja kielten moninaisuuden ja niihin liittyvien tarpeiden kasvavan tai pysyvän ennallaan tulevaisuudessa. Tämä näkyy tarpeena kasvattaa resursseja, koska tulevaisuus varhaiskasvatuksessa nähdään yhä moninaisempana katsomusten ja kielten suhteen.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa varhaiskasvattajien mukaan ja millä tavoin katsomuskasvatusta toteutetaan Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tutkimuksessa halutaan saada selville, esiintyykö katsomuskasvatuksen toteuttamisessa haasteita ja millä tavalla katsomuskasvatusta voisi kehittää varhaiskasvattajien mukaan. Seinäjoen kaupunki on tämän opinnäytetyön yhteistyötaho, joten tutkimuksen aineistoa hankitaan kaupungin päiväkodeissa. Tutkimuksessa saadut tulokset voivat auttaa kehittämään katsomuskasvatusta. Katsomuskasvatusta ei ole vielä tutkittu Seinäjoella, joten tutkimukselle on tarvetta. Katsomuskasvatus on muutenkin suhteellisen tuore käsite, joten sen tutkiminen on aiheellista. Vaikka suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on ollut jo pitkään uskontokasvatusta, niin katsomuskasvatus on kuitenkin hieman erilaista ja se on laajempi käsite verrattuna uskontokasvatukseen.

Aihe on myös ajankohtainen, ja tulevaisuudessa katsomuskasvatuksen merkitys tulee korostumaan entisestään, koska lapsiryhmissä on useita eri kulttuureja ja katsomuksia maahanmuuton ja kansainvälisen liikkuvuuden vuoksi. Lamminmäki-Vartia ja Kuusisto (2019) ovat todenneet, että katsomuskasvatuksella rakennetaan lasten laaja-alaista osaamista, jota lapset tarvitsevat nykypäivänä yhä moniarvoisemmassa Suomessa. He kertovat, että lasten tulisi oppia tuntemaan kielten ja kulttuurien lisäksi myös uskonnot ja muut katsomukset ymmärtääkseen moninaisuutta. Katsomuskasvatus on merkityksellinen keino, jolla tähän tavoitteeseen päästäisiin.

2 KATSOMUSKASVATUS OSANA VARHAISKASVATUSTA

Lasten identiteettien rakentumisessa ovat katsomukseen, kieleen ja kulttuuriin liittyvät kysymykset keskeisiä (Gyekye & Lamminmäki-Vartia 2017, 98). Näiden kysymysten tulee olla läsnä lapsiryhmän toiminnassa. Osana varhaiskasvatuksen arkea tulee olla myös lasten ja perheiden katsomukselliset, kielelliset ja kulttuuriset perinteet (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 130). Opetushallitus on laatinut valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirjan, jonka pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat, ja nämä molemmat otetaan huomioon laadittaessa jokaisen lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa (Opetushallitus, [viitattu 5.8.2021]). Opetushallituksen mukaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laatukäsikirja, jossa on määritelty, miten tulisi toteuttaa kaikille tasa-arvoista ja yhtenäistä varhaiskasvatusta riippumatta lapsen asuinpaikasta.

Katsomuskasvatus on yleissivistävää, ja sitä tulisi toteuttaa niin kuin muitakin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sisältöalueita (Tampereen seurakunnat, [viitattu 18.8.2021]). Toteuttaminen voi tapahtua musiikin, kuvataiteen, draaman, leikin, liikunnan, tapahtumien ja vierailujen kautta sekä tietenkin osana varhaiskasvatuksen muuta arkea. Yhteiskunnallisten muutosten seurauksena varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisessa on hyvin kirjavia käytäntöjä (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, 136). Toteuttaminen tai linjausten vastainen toteuttamatta jättäminen on työntekijä- ja päiväkotikohtaista.

Varhaiskasvatuslaissa (L 13.7.2018/540) on asetettu kymmenen tavoitetta varhaiskasvatukselle. Tavoitteiden kuudes kohta liittyy selvimmin katsomuskasvatukseen. Lain kohdan mukaan jokaiselle lapselle tulee antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä antaa valmiuksia kunnioittaa ja ymmärtää yleistä kulttuuriperinnettä sekä jokaisen katsomuksellista, kulttuurista ja kielellistä taustaa. Varhaiskasvatuslain (L 13.7.2018/540) ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan katsomuskasvatusta ja siihen liittyviä asioita tulee käydä läpi lasten kanssa. Katsomuksia on mahdollista käsitellä lapsille mielekkäällä ja kokonaisvaltaisella tavalla varhaiskasvatuksessa (Ubani 2010, 41). Katsomuksia käsitellään avarasti eikä lapsen katsomusta yritetä määritellä liian kapeasti.

Katsomuskasvatus on tutustumista ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin ja muihin katsomuksiin. Katsomusten rinnalla tarkastellaan myös uskonnottomuutta. Katsomuskasvatuksen tavoitteena on tukea lasten katsomuksellisten ja kulttuuristen identiteettien kehittymistä sekä edistää niin kunnioitusta kuin myös ymmärrystä erilaisia katsomuksia kohtaan. Katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin tutustutaan lapsiryhmässä monin tavoin. Varhaiskasvatuksessa hyviä tapoja tarkastella katsomuksia ovat muun muassa päivittäiset tilanteet, kuten ruokailut ja pukeutumiset sekä vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 45.)

Yhteistyöllä eri toimijoiden kanssa on keskeinen rooli katsomuskasvatuksessa. Jokaisen perheen kasvatuskäsityksistä, tavoista ja toiveista varhaiskasvattajien tulee keskustella vanhempien ja huoltajien kanssa (Kivijärvi 2020, 258). On tärkeää, että varhaiskasvattajilla on avoin ja kunnioittava suhtautuminen katsomuksiin ja uskonnottomuuteen sekä että he kunnioittavat ja ottavat huomioon jokaisen lapsen ja perheen kodin arvopohjan (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 40). Opetushallituksen (2018) antaman ohjeen mukaan vanhemmille ja huoltajille toimitettavissa tiedotteissa on kerrottava uskonnollisista tilaisuuksista ja toimituksista sekä niille olevasta vaihtoehtoisesta toiminnasta. Tarvittaessa tulee sopia yksilöllisiä järjestelyitä lapselle yhteistyössä vanhempien ja huoltajien kanssa, jos he eivät halua lapsensa osallistuvan kaikkeen ohjelmaan. Silja Lamminmäki-Vartia (2017, 55) on artikkelissaan Katsomuskasvatus osana esiopetuksen kokonaisuutta antanut hyvän ohjeen varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksesta keskustelemiseen huoltajien ja vanhempien kanssa. Ohjeena on: kysy, kuuntele, kunnioita, arvosta, luota ja osoita kiinnostusta, koska useimmista ihmisistä tuntuu mukavalta olla myönteisen kiinnostuksen kohteena. Varhaiskasvattajien on hyvä tehdä myös yhteistyötä muiden varhaiskasvattajien kanssa liittyen katsomuskasvatukseen. Varhaiskasvattajien yhteistyö muiden kanssa auttaa kehittämään katsomuskasvatusta ja lisäämään henkilöstön katsomustietoisuutta sekä -sensitiivisyyttä (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 150).

Evankelis-luterilainen seurakunta on yksi taho, jonka kanssa varhaiskasvatus voi tehdä yhteistyötä katsomuskasvatukseen liittyen. Kristilliset arvot ja ihmiskäsitys liittyvät länsimaiseen kulttuuriperinteeseen, ja sitä kautta ne ovat myös lähtökohta suomalaiseen yleiseen kulttuuriperintöön (Petäjä & Ojell 2017, 88). Näin ollen paikallisissa kirkoissa ja seurakunnissa on paljon yleissivistäviä elementtejä, joita voidaan hyödyntää osana katsomuskasvatusta. Seinäjoella kaupungin varhaiskasvatus ja evankelis-luterilainen

seurakunta tekevät myös yhteistyötä. Lapsille järjestetään pyhäkouluhetkiä yksiköissä, pääsiäisvaelluksia, adventtikirkkoja sekä seurakunnan työntekijät voivat käydä vierailuilla ja heidän kanssaan voidaan tehdä yhteistyötä myös kriisitilanteissa (Seinäjoen kaupunki 2017, 46). Joissakin kaupungeissa seurakuntien kirjastoja ja materiaalipalveluja voidaan hyödyntää lainaamalla niistä kirjoja, esineitä, roolivaatteita ja äänitteitä (Tampereen seurakunnat, [viitattu 1.9.2021]). Seurakuntaopisto järjestää myös koulutuksia ja verkkokoulutuksia katsomuskasvatuksesta sekä se on mukana katsomuskasvatussymposiumissa (Seurakuntaopisto, [viitattu 1.9.2021]). Katsomuskasvatussymposium on kirkon ja yhteiskunnan varhaiskasvattajien tapahtuma, jossa käsitellään ajankohtaisia teemoja katsomuskasvatuksesta. Paikalliset seurakunnat voivat järjestää myös itse katsomuskasvatuskoulutusta tiimeille, yksiköille tai aluekohtaisesti useammalle päiväkodille. Evankelis-luterilaisen seurakunnan lisäksi yhteistyötä voidaan tehdä muidenkin seurakuntien ja uskonnollisten yhteisöjen kanssa. Katsomuskasvatuksessa voidaan hyödyntää myös esimerkiksi museoita.

2.1 Uskontokasvatusta varhaiskasvatuksen historiassa

Suomen ensimmäinen lastentarha perustettiin Uno Cygnaeuksen, kansakoulun isän, ehdotuksesta vuonna 1863 Jyväskylään (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 22). Aluksi Cygnaeuksen lastentarhat saivat osakseen vastustusta, ja ne lakkautettiin hänen kuolemansa jälkeen. Lastentarhatoiminnan varsinainen historia alkaa vuonna 1888 Helsingistä (Kallioniemi 2008, 9). Silloin perustettiin ensimmäinen kansanlastentarha köyhien kotien lapsille. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä 1800-luvun loppupuolella syntyi tarve lasten päivähoitoon, koska aikuisten työt siirtyivät kodin ulkopuolelle (Eerola-Pennanen ym. 2017, 22). Päiväkotitoiminnan alkuvaiheissa 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa kasvatustyö perustui kristilliselle arvopohjalle, ja kristillinen etiikka heijastuikin koko kasvatukseen (Kallioniemi 2008, 10). Lapset tutustutettiin kristillisiin juhliin ja tapahtumiin sekä heille haluttiin välittää Raamatun sanomaa kuvien, keskustelujen ja kerronnan avulla. Lisäksi lastentarhojen arkeen kuuluivat hengelliset laulut ja rukoukset. Vuonna 1980 julkaistussa Päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietinnössä määriteltiin tavoitteita uskontokasvatukselle, ja sen pohjalta lisättiin tavoitepykälä myös päivähoitolakiin muutaman vuoden kuluttua (Kallioniemi 2008, 11). Uskontokasvatuksella on ollut lakisääteinen asema vuodesta 1983. Silloin päivähoitolakiin (L 25.3.1983/304) lisättiin tavoitepykälä, jossa säädettiin seuraavasti:

Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta.

Katsomuskasvatus on suhteellisen uusi käsite varhaiskasvatuksessa. Aiemmin on puhuttu muun muassa käsitteestä uskontokasvatus. Pelkästä uskontokasvatuksesta puhuttiin vuosikymmenten ajan, kunnes ensimmäisten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden julkaisun jälkeen se tuli osaksi uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota. Varhaiskasvatuksessa 2000-luvun alkupuolella uskontokasvatus ja katsomuskasvatus käsitteitä käytettiin rinnakkain. Nykyään katsomuskasvatus on syrjäyttänyt uskontokasvatuskäsitteen sekä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation ja sitä käytetäänkin esimerkiksi virallisissa asiakirjoissa, kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Pellikka 2020, 151). Myös englannin kielessä religious education -käsitteen sijasta on alettu käyttämään worldview education -käsitettä (van der Kooij, de Ruyter & Miedema 2013, 210).

2.2 Katsomuskasvatus linkittyy laaja-alaiseen osaamiseen

Opetushallituksen laatimassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 -asiakirjassa on avattu laaja-alaisen osaamisen käsitettä. Tietojen, taitojen, asenteiden, arvojen ja tahdon kokonaisuus muodostaa laaja-alaisen osaamisen. Osaaminen tarkoittaa myös lapsen kykyä käyttää taitoja ja tietoja sekä toimia tilanteiden edellyttämällä tavalla. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen on tärkeää, koska se edistää lapsen kasvua niin yksilönä kuin myös yhteisön jäsenenä. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen ei tapahdu pelkästään varhaiskasvatuksessa, vaan se jatkuu läpi elämän. Laadukkaalla pedagogisella toiminnalla pyritään vahvistamaan lasten laaja-alaista osaamista. Se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan ja käytetään eri oppimisympäristöjä sekä miten siellä tuetaan lasten hyvinvointia ja oppimista, vaikuttaa suoraan laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen. Oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin sekä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kehittämisessä on otettava huomioon laaja-alaisen osaamisen tavoitteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvattujen viiden oppimisen alueen tehtävänä on edistää laaja-alaista osaamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 23–24.)

Laaja-alainen osaaminen on jaettu viiteen kategoriaan. Kategoriat ovat ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot,

monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologian osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen (Kangas, Lastikka & Karlsson 2021, 32). Katsomuskasvatus on osa Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen aluetta ja näin ollen se linkittyy jokaiseen laaja-alaisen osaamisen alueeseen (Kangas ym. 2021, 44). Katsomuskasvatus tukee erityisesti kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 45).

2.3 Oppimisen alueet apuna pedagogisen toiminnan suunnittelussa

Varhaiskasvatuksen oppimisen alueet kuvaavat pedagogisen toiminnan keskeisiä sisältöjä ja tavoitteita. Ne ohjaavat monipuolisen pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Jokaisella lapsella on oikeus saada kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueiden aihepiirejä sovelletaan ja yhdistetään lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 40.) Kuvassa 1 on kerrottu kaikki viisi oppimisen aluetta ja katsomuskasvatus kuuluu kolmantena olevaan oppimisen alueeseen nimeltä Minä ja meidän yhteisömme.

Kuva 1. Oppimisen alueet.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 44) mukaan Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alueeseen kuuluu katsomuskasvatuksen lisäksi eettinen ajattelu, mediakasvatus sekä lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Lapset ovat osa yhteiskuntaa ja he kehittävät aktiivisen kansalaisuuden taitojaan nykyisen lapsikäsityksen mukaan. Keskeinen tavoite varhaiskasvatuksessa on tutustua erilaisiin elämänkatsomuksiin ja tapoihin ajatella. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alueeseen kuuluvien aihepiirien kautta lapset oppivat yhteiskunnassa toimimista ja tasa-arvoa sekä tutustuvat erilaisiin tapoihin toimia ja nähdä ihmiset yksilöinä. (Kangas ym. 2021, 43–44.)

2.4 Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen pedagogiikka

Suomessa on aina asunut paljon vähemmistöjä, kuten suomenruotsalaisia, romaneja, saamelaisia, juutalaisia, inkerinsuomalaisia ja tataareja (Kangas ym. 2021, 120). Lisäksi maahanmuutto on lisääntynyt 1980- ja 90-luvuilta lähtien. Varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli siinä, kuinka hyvin perhe sopeutuu uuteen asuinmaahan ja yhteiskuntaan, koska varhaiskasvatus voi olla lapsen ja perheen ensimmäinen ja mahdollisesti ainoa keino tutustua uuteen maahan (Crosnoe & Ansari 2015, 431). Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen varhaiskasvatus tarkoittaa moninaisuutta, johon kuuluu eri kielet, kulttuurit, katsomukset ja uskonnot. Myönteinen suhtautuminen edellä mainittuihin on perustana lapsen kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja perheiden osallisuuden tukemiselle (Kangas ym. 2021, 122). Kulttuurisiin juhliin, tapoihin ja perinteisiin sekä kieliin, katsomuksiin ja uskontoihin liittyviä kysymyksiä pohditaan yhdessä lapsiryhmässä kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisessa varhaiskasvatuksessa (Vantaan kaupunki 2021, 5). Aina ei kuitenkaan ymmärretä liittää katsomuksia kieli- ja kulttuuritietoisuuteen, ja siitä syystä monissa päiväkodeissa kasvatustoiminnan moninaisuus on voinut jäädä vähemmälle huomiolle (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 145). Katsomukset saatetaan myös nähdä rajoittavina asioina toimintaympäristössä, sekä lisäksi monikulttuurisuus ja katsomukset saatetaan nähdä stereotyyppien kautta ja niistä puhutaan vaan etäisesti (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 145). Laadukas kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen pedagogiikka vaikuttaa myönteisesti lasten kehitykseen.

Kaikkia varhaiskasvatukseen osallistuvia lapsia koskevat katsomukseen, kieleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat. Eri katsomukselliset, kielelliset ja kulttuuriset taustat nähdään rikkautena, ja näistä muodostuvista eri ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan ja yhdessä edistetään kulttuurisesti kestävästä kehityksestä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 31). Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisesta varhaiskasvatuksesta suunnittelusta ja arvioinnista on vastuu päiväkodin johtajalla ja koko henkilöstöllä on merkittävä rooli sen toteuttamisessa (Kangas ym. 2021, 122). Vantaalla on julkaistu vuonna 2015 Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisesta varhaiskasvatuksesta käsikirja, joka on laaja ja monipuolinen työväline henkilöstölle ja päiväkodin johtajille (Vantaan kaupunki 2021). Käsikirjaa voivat tuki hyödyntää muutkin kuin vantaalaiset, koska siellä on hyvää infoa sekä materiaaleja, toimintaohjeita ja kehittämisideoita aiheeseen liittyen. Käsikirjaa on päivitetty vuonna 2021, joten se on ajan tasalla.

2.5 Katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet

Katsomuskasvatus koetaan haasteellisenä, ja sitä toteutetaan ryhmän varhaiskasvattajien tavalla tai jätetään kokonaan toteuttamatta (Aumala 2017, 75). Työyhteisössä katsomuksista keskusteleminen voidaan kokea vaivaannuttavana, ja yksittäisten työntekijöiden voi olla haastavaa kehittää koko päiväkodin katsomuskasvatusta (Lamminmäki-Vartia ym. 2015, 157). Päiväkodin johtajalla ja hänen tavallaan johtaa on suuri merkitys myös katsomuskasvatuksen nostamisessa esille ja siinä, miten sitä toteutetaan päiväkodin jokaisessa lapsiryhmässä. Henkilöstön arvot, asenteet ja ennakkoluulot saattavat vaikuttaa siihen, ettei katsomuskasvatuksen teemoja käsitellä päiväkodin toiminnassa tai perheiden kanssa (Gyekye ym. 2017, 98). Päiväkodin toiminta on saattanut rakentua vakiintuneiden rutiinien ja toimintatapojen ympärille, jolloin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa olevat tavoitteet ja muuttuneet reunaehdot saatetaan nähdä haasteina työntekijöiden ammatilliselle osaamiselle sekä työyhteisön työ- ja toimintakulttuurille (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 131).

Opetushallituksen laatimat esiopetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet velvoittavat järjestämään katsomuskasvatusta ja lisäksi ohjeistavat katsomuskasvatukseen, mutta ei ole olemassa yhteistä kansallista linjaa katsomuskasvatuksen sisällöstä. Tämä koetaan haastavana ja hämmennystä aiheuttavana asiana. Tästä syystä katsomuskasvatuksen toteutuksessa on epätasaisuutta ja se vaikuttaa suoraan siihen, että lapset ovat eriarvoisessa asemassa ja lasten lakisääteiset oikeudet ovat puutteellisia. (Castillo ym. 2021, 95.)

Haasteita luo lisääntynyt monikulttuurisuus ja katsomuksellisuus. Varhaiskasvattajat kokevat riittämättömyyttä moninaisuuksien huomioon ottamisessa (Paavola & Hakari 2021, 149). Varhaiskasvattajat eivät myöskään aina tiedosta katsomusten ja kulttuurien sisäistä moninaisuutta vaan he ajattelevat, että tietyn kulttuurin perheillä on samanlaisia ajattelu- ja toimintamalleja (Lamminmäki-Vartia ym. 2015, 128). Varhaiskasvattajien tulee tutustua jokaisen lapsen persoonaan ja kotitaustaan sekä heidän on opittava tuntemaan lapsen vahvuudet, kehittämiskohteet ja toiveet (Benjamin, Laine & Kallioniemi 2015, 184). Tämä on suuri haaste varhaiskasvatuksessa, koska lapsiryhmät alati moninaistuvat maahanmuuton ja kansainvälisen liikkuvuuden vuoksi.

Varhaiskasvattajien keskuudessa saattaa myös herätä keskustelua ja epätietoisuutta eri katsomus- ja kulttuuriperinteistä tulevien lasten osallistumisesta katsomuskasvatukseen ja kristillisestä perinteestä tulevien juhlien, kuten joulun ja pääsiäisen, viettoon. Joillekin saattaa

olla vaikeaa erottaa, mikä on yleissivistystä ja mikä uskonnon harjoittamista. Tämä epätietoisuus voi heijastua katsomuskasvatukseen ja varhaiskasvattaja saattaa tehdä rajanvetoja omien kokemusten perusteella eikä Opetushallituksen antamien ohjeistuksien mukaan. (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 146.)

Varhaiskasvattajien on tärkeää kertoa, mitä nykyään katsomuskasvatukseen voi sisältyä, koska jotkut saattavat luulla sen tarkoittavan pelkästään perinteisiä joulun ja pääsiäisen kirkkovierailuja. Vanhemmat ja muut huoltajat saattavat kokea haastavana sen, että hänen lapsensa on mukana tilanteissa, joissa on sisältöjä eri katsomuksista ja kulttuureista (Aumala 2017, 81). Varhaiskasvattajien tulee olla itse perillä siitä, ettei katsomuskasvatus tarkoita pelkästään evankelis-luterilaisen seurakunnan toimintaa, vaan se on laajempi kokonaisuus, joka on osa monikulttuurisuuskasvatusta ja jokaisen lapsen identiteetin tukemista (Gyekye ym. 2017, 98).

Kotikasvatus uskontoon liittyen on vähentynyt merkittävästi viime vuosina. Suomalaisten katsomuksellinen identiteetti ja uskonnollisuus ovat monimuotoisempia kuin aikaisemmin. Nämä asettavat myös suuria haasteita katsomuskasvatukselle. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä tulee huomioida kaikki katsomukset ja uskonnot sekä antaa niille näkyvyyttä ja tilaa. Varhaiskasvatuksen tulisi mahdollistaa lapsille moninaisuuden kohtaamista, ja laadukkaan katsomuskasvatuksen avulla voitaisiin rakentaa pohjaa siihen, miten lapsi myöhemmin kohtaa erilaisia katsomuksia ja uskontoja elämässään. (Kallioniemi 2021, 26.)

Voi olla haastavaa luoda kiireetöntä ja rauhallista ilmapiiriä päiväkodin arjessa, jolloin katsomuskasvatukseen liittyvistä asioista voisi keskustella lasten kanssa. Keskittyneellä läsnäololla ja dialogisuudella voidaan kuitenkin edesauttaa sitä, miten lapsi suhtautuu aikuisena katsomuksiin, koska sillä on merkitystä, mihin sävyyn katsomuksista on keskusteltu varhaiskasvatuksessa (Pruuki 2010, 97–98). Vuorovaikutus on avain positiiviseen katsomuskasvatukseen ja lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin katsomuskasvatuksessa (Kallioniemi 2010, 181–182).

3 KATSOMUSKASVATUKSEN KÄSITTEIDEN ÄÄRELLÄ

Katsomuskasvatukseen voidaan liittää monenlaisia käsitteitä. Katsomus on inklusiivinen käsite, joka kattaa alleen niin uskonnolliset, ei-uskonnolliset kuin myös poliittiset tavat hahmottaa maailmaa (Mikkola & Åhs, [viitattu 12.8.2021]). Varhaiskasvatuksessa olennaista on kohdata jokainen lapsi, vanhempi ja kollega yksilönä, ei sen perusteella, millainen katsomus hänellä on tai millainen käsitys varhaiskasvattajalla on katsomuksen taustalla vaikuttavista perinteistä (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 133). Katsomuskasvatukseen voidaan liittää myös käsite katsomustietoisuus. Sillä tarkoitetaan elämän katsomuksellisen ulottuvuuden ymmärtämistä ja katsomuksellisten ristiriitojen hyväksymistä osana kasvatusta ja yhteiskuntaa (Poulter 2013, 213). Yksi katsomuskasvatuksen keskeisistä tehtävistä on katsomustietoisuuden esilläolo, koska jokaisen lapsen ja varhaiskasvattajan arkeen ja elämään kuuluvat katsomukset (Kallioniemi 2021, 23).

Katsomussensitiivisyys on myös tärkeä osa katsomuskasvatusta. Sillä tarkoitetaan kasvatusotetta, jossa erilaiset katsomukset nähdään myönteisellä tavalla ja ne otetaan huomioon arjen toiminnassa sekä keskusteluissa lasten, vanhempien ja kollegoiden kanssa (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2012, 10). Kasvatustoiminnan eettiseen ja moraaliseen ytimeen kuuluu katsomussensitiivisyys, ja näin ollen se on myös osa ammattietiikkaa ja opetusta. Jokaisen päiväkodin arvoperustaan tulisi sisältyä katsomussensitiivisyys, ja se tulisi huomioida myös toimintaympäristön rakentamisessa. Varhaiskasvattajien katsomussensitiivisyyden lisääntyminen vahvistaa heidän ammatillista asennettaan katsomuskasvatukseen, eikä sitä nähdä enää pelkästään varhaiskasvattajan oman katsomuksen kautta vaan laajemmin ja merkityksellisenä osana jokaisen lapsen kasvatusta. (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 151–153.)

Jotta varhaiskasvattajien katsomustietoisuus ja katsomussensitiivisyys kehittyisivät, tarvitaan osaamisen eli kompetenssin lisääntymistä katsomuksiin liittyvissä kysymyksissä (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 133). Katsomuksellisella kompetenssilla tarkoitetaan kykyä arvostaa muiden katsomuksellisia käsityksiä ja kykyä ryhtyä dialogiin heidän kanssaan. Sekä katsomustietoisuus että katsomuksellinen kompetenssi tulisikin nähdä osana varhaiskasvattajien ammatillista ydinosaa ja näin ollen liittää myös katsomuskasvatus kokonaisuutena osaksi ammatillisia osaamisalueita (Lamminmäki-Vartia ym. 2017, 140). Käsitteet katsomustietoisuus, katsomussensitiivisyys ja katsomuksellinen kompetenssi ovat

osittain päällekkäisiä ja osittain rinnakkaisia, sekä ne kuvaavat osaltaan katsomuskasvatuksen tavoitteita ja lähestymistapoja (Kallioniemi 2021, 22).

Vuonna 2003 voimaan tullut uudistettu uskonnonvapauslaki (L 6.6.2003/453) korostaa yksilön positiivista oikeutta uskontoon sekä lapsen oikeutta tutustua muihin katsomuksiin omaa katsomusta tukevan katsomuskasvatuksen lisäksi. Tämä tarkoittaa sitä, että uskonnottomalla lapsella on oikeus tutustua uskonnollisiin katsomuksiin ja uskonnollisella lapsella on oikeus tutustua uskonnottomiin tapoihin tarkastella maailmaa (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015, 102). Poulter, Riitaoja ja Kuusisto (2015, 108) tuovat esiin, että Suomessa on kaksi katsomuksia koskevaa ajattelumallia: luterilainen kristillinen sekä sekulaari ajattelumalli. Heidän mukaansa suomalainen kulttuuri on eriarvoistava ei-luterilaisia kristillisiä katsomuksia sekä muita uskonnollisia, uskonnottomia ja ateistisia katsomuksia kohtaan. Tämä tuo haasteita myös varhaiskasvatukseen.

Uskonnonvapauslaissa (L 6.6.2003/453) säädetään yksilön oikeudesta uskontoon (positiivinen uskonnonvapaus) ja oikeudesta olla uskomatta (negatiivinen uskonnonvapaus). Kallialan (2005, 164) mukaan kristillis pohjaisissa mutta sekularisoituneissa kasvatusinstituutioissa on vallinnut ”karsimisen kulttuuri”. Kristillisiä aineksia on pyritty poistamaan, koska joidenkin niistä on katsottu olevan ongelmallisia muiden kuin kristillisten lasten tasapuolisen kohtelun kannalta. Uskonnonvapauslakia on tulkittu negatiivisen tulkinnan näkökulmasta, ja on pyritty neutraaliin ja kaikille yhteiseen kasvatuksen arvopohjaan. Kalliala (2005, 164) toteaa myös, että tämän kaltainen äärimmilleen viety karsiminen ja suvaitsevaisuus tarkoittaisi kulttuurista ja katsomuksellista tyhjiötä, mikä on ajatuksena mahdoton ja järjetön. Varhaiskasvatuksessa tulee kuitenkin huomioida kaikki katsomukset ja tutustua sekä keskustella niistä eikä pyrkiä kuviteltuun neutraalisuuteen (Poulter ym. 2015, 111). Varhaiskasvatuksen inklusiivinen katsomuskasvatus mahdollistaa tätä tavoitetta.

Pedagogiikan lähtökohtana katsomuskasvatuksen toteuttamisessa ovat inklusiivisuus ja integraatio. Tästä syystä lapsiryhmässä voidaan käsitellä katsomuksia ja uskontoja koskevia kysymyksiä yhteisinä kysymyksinä huolimatta ryhmässä ilmenevistä maailmankatsomuksellisista ja uskonnollisista eroista. (Pellikka 2020, 153.) Katsomuskasvatuksessa noudatetaan sitouttamattomuuden periaatetta (Kallioniemi 2021, 22). Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkia katsomuksia tarkastellaan tasaveroisina eikä niitä arvoteta keskenään. Lisäksi opetus on arvopohjaltaan niin katsomuksellisesti, uskonnollisesti kuin

myös puoluepoliittisesti sitouttamaton. Katsomuskasvatuksessa ei myöskään ohjata lasta mihinkään katsomukseen eikä lapsen yritetä vaikuttaa katsomuksellisesti.

Moninaisuus liittyy myös vahvasti katsomuskasvatukseen. Päiväkodeissa maahanmuuttajataustaisten lasten määrä on lisääntynyt (Eerola-Pennanen 2020, 241). On etu, että lapsiryhmässä on eri kulttuureista tulleita lapsia, koska siten saadaan konkreettisia kokemuksia eri tavoista ja kulttuurillisista vaikutteista (Kangas ym. 2021, 57). Näin lasten on helpompi kohdata ja ymmärtää moninaisuutta, jos he arjessa voivat tutustua siihen tekojen ja toiminnan kautta. On kuitenkin havaittu, että lapset, jotka eivät kuulu ryhmän ns. pääuskontoon, pysyttelevät hiljaa omasta uskonnostaan ja sen ilmaisuista, koska he tavoittelevat yhteenkuuluvuuden tunnetta (Stockinger 2018, 256). Moninaisuus tulee huomioida varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, ja varhaiskasvattajilla on tärkeä rooli siinä, että lasten katsomukset, kielet ja kulttuurit pääsevät esille (Kuusisto & Poulter 2017, 37).

Kimanen ja Innanen ovat määrittäneet käsitettä katsomusreflektiivisyys, jota he pitävät enemmän tavoittelemisen arvoisena asiana kuin katsomussensitiivisyyttä. Katsomusreflektiivisyys tarkoittaa heidän mukaansa tietoisuutta henkilön omista oletuksista ja valta-asemasta, asioiden tarkastelua eri näkökulmista sekä halua ja kykyä toimia näiden edellä mainittujen pohjalta. Katsomusreflektiivisyys ei ole pelkkä asenne, vaan ennemminkin toimintatapa. Käytännössä tämä tarkoittaa myös sitä, että katsomuksia ja kulttuureja koskevan tiedon soveltamisessa tulisi välttää stereotyyppien pohjalta toimimista. Tiedot eri katsomuksista ja kulttuureista voisi nähdä monipuolisena valikoimana, joka olisi apuna erilaisten tilanteiden ymmärtämisessä. Kun koulun opettaja tai päiväkodin varhaiskasvattaja on tietoinen omista ennako-oletuksista ja valta-asemasta sekä katsomuksellisesti moninaisista näkökulmista, hän voi huomioida nämä suunnitellessaan toimintaa tai juhlia. Moninaisten identiteettien ja perinteiden huomioiminen ja tukeminen eri yhteyksissä voi vähentää niiden tuleamista vastaan negatiivisilla tai yllättävillä tavoilla. (Kimanen & Innanen 2019.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT

4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on saada selville, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa varhaiskasvattajien mukaan ja millä tavoin katsomuskasvatusta toteutetaan Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa pyritään lisäksi saamaan selville, esiintyykö katsomuskasvatuksen toteuttamisessa haasteita ja mikäli siinä esiintyy, niin millaisia haasteet ovat. Tutkimuksessa on myös pyydetty varhaiskasvattajia pohtimaan, millä tavoin katsomuskasvatusta voisi kehittää. Tutkimuksessa on neljä tutkimuskysymystä, joihin halutaan saada vastaukset. Tutkimuskysymykset ohjaavat tutkimusta ja aineiston keräämistä sekä tutkimuskysymyksiin saadut vastaukset ratkaisevat tutkimusongelman (Kananen 2017, 60).

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä katsomuskasvatus tarkoittaa varhaiskasvattajien mukaan?
2. Millä tavoin katsomuskasvatusta toteutetaan Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa?
3. Esiintyykö katsomuskasvatuksen toteuttamisessa haasteita? Jos, millaisia?
4. Millä tavoin katsomuskasvatusta voisi kehittää?

Katsomuskasvatuksen toteutumista ei ole tutkittu Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tämän tutkimuksen kautta saadaan selville, millaista katsomuskasvatus on Seinäjoella ja miten varhaiskasvattajat suhtautuvat siihen. Varhaiskasvattajien mielipiteiden ja kokemusten kautta voidaan oppia ymmärtämään, mikä katsomuskasvatuksen toteuttamisessa on ehkä haasteellista ja miten varhaiskasvattajat toivoisivat, että työryhmää koulutettaisiin tai aihetta käsiteltäisiin työyhteisössä sekä lapsiryhmässä. Jos esiin nousee, että päiväkodeissa koetaan haasteellisena katsomuskasvatuksen toteuttaminen, niin tuleeko mahdollisesti miettiä kehittämissuhteita ja yhteisiä uusia toimintaperiaatteita. Jokaisella lapsella on kuitenkin oikeus saada katsomuskasvatusta osana varhaiskasvatustaan, joten päiväkodeissa on pakko järjestää edes jollakin tavalla sitä. Tällä hetkellä katsomuskasvatus ei ole tasalaatuista Suomessa, vaan laadussa on eroavaisuuksia, jonka vuoksi lapset ovat eriarvoisessa asemassa katsomuskasvatuksen suhteen.

4.2 Yhteistyötahon esittely

Seinäjoella tarjotaan varhaiskasvatusta päiväkodeissa, ryhmäperhepäiväkodeissa ja perhepäivähoidossa (Seinäjoen kaupunki 2017). Kunnallisten varhaiskasvatuspalvelujen lisäksi yksityiset palveluntuottajat tarjoavat varhaiskasvatusta lapsille. Seinäjoella on päiväkoteja ympäri kaupunkia, ja osassa niistä on laajennettu aukioloaika sekä yksi päiväkotitarjoaa vuorohoitoa kellon ympäri. Suuren tarpeen vuoksi tänäkin vuonna on avattu uusia päiväkoteja Seinäjoen alueella.

Opinnäytetyön yhteistyötahona on Seinäjoen kaupunki. Yhteyshenkilönä on varhaiskasvatuksen aluejohtaja. Yhteistyötaho mahdollistaa opinnäytetyön tekemisen sovituissa varhaiskasvatusyksiköissä. Tarvittaessa se kommentoi tutkimuskysymyksiä ja haastattelulomaketta sekä avustaa yhteyden saamisessa haastateltaviin. Seinäjoen kaupunki (2017) on laatinut oman varhaiskasvatussuunnitelman, jonka nimi on Meirän vasu. Kaikkea kaupungin varhaiskasvatustoimintaa ohjaa kyseinen asiakirja. Meirän vasua arvioidaan ja päivitetään valtakunnallisten linjausten mukaan. Varhaiskasvatusta pyritään kehittämään jatkuvasti ja erilaiset hankkeet ovat siinä oivallisia. Seinäjoen kaupungin verkkosivuilla kerrotaan, että tällä hetkellä on käynnissä valtionrahoituksella kaksi erilaista hanketta; Taituritoiminta ja Porukalla luontoon -hanke (Seinäjoen kaupunki, [viitattu 2.8.2021]).

Hyvinvoivalla lapsella on hyvät edellytykset kasvuille, kehittymiselle ja oppimiselle. Oppimisen lähtökohtana Seinäjoen varhaiskasvatuksessa onkin hyvinvoiva ja oppiva lapsi. Lapselle pyritään luomaan kiireetön ja turvallinen ilmapiiri, jossa hän on aktiivinen toimija osana varhaiskasvatusyhteisöä. Seinäjoella on käytössä pienryhmäpedagogiikka, joka mahdollistaa aktiivista osallisuutta ja vuorovaikutusta. Leikkiä ei ole unohdettu, vaan sillä on merkittävä rooli päivittäin Seinäjoen varhaiskasvatuksessa. Rehtiys, suvaitsevaisuus ja vastuun ottaminen ovat tärkeitä arvoja varhaiskasvatuksessa myös Seinäjoella. (Seinäjoen kaupunki 2017.)

Meirän vasun mukaan Seinäjoen varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan uskonnonvapautta ja opetetaan suhtautumaan erilaisuuteen avoimesti. Positiivisen uskonnonvapauden periaatetta noudatetaan varhaiskasvatuksessa, ja varhaiskasvatus on uskonnollisesti sitoutumatonta. Perinteisissä juhlissa voidaan laulaa virsiä tai muita hengellisiä lauluja ja esimerkiksi joulun aikaan voidaan esittää joulukuvaelma, koska ne ovat osa suomalaista kulttuuria.

4.3 Laadullinen tutkimus

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, sillä siinä halutaan saada tutkittavasta ilmiöstä syvällisempi näkemys. Kanasen (2017, 34) mukaan laadullisen tutkimuksen avulla tutkittavasta ilmiöstä saadaan parempi ja syvällisempi kuvaus, joka tarkoittaa kokonaisvaltaisempaa, ymmärrettävämpää ja ehkä jopa tarkempaa kuvausta ilmiöstä. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on se, että siinä ollaan kiinnostuneita tutkimuksen kohteena olevien ajatuksista, kokemuksista, tunteista ja niistä merkityksistä, joita he antavat tutkimuksen kohteena olevalle asialle (Juuti & Puusa 2020, 9). Tässä tutkimuksessa on haastateltu Seinäjoen kaupungin varhaiskasvattajia, jotta saataisiin selville, miten katsomuskasvatus toteutuu Seinäjoella. Haluttiin myös selvittää heidän kokemuksiaan ja mielipiteitä liittyen katsomuskasvatukseen ja sen toteuttamiseen. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on myös se, että siinä pyritään tuottamaan yksityiskohtaista tietoa jostakin ilmiöstä ja tätä tietoa hankitaan ihmisiltä, jotka toimivat luonnollisissa ympäristöissään (Juuti ym. 2020, 11). Varhaiskasvattajat tietävät parhaiten katsomuskasvatukseen liittyvistä asioista, ja siitä syystä he valikoituivat tämän tutkimuksen haastateltaviksi.

Kiviniemi (2018, 74) luonnehtii laadullista tutkimusta prosessiksi. Etukäteen ei välttämättä voi jäsentää tutkimuksen eri vaiheita selkeästi, koska tutkijalle voi muotoutua vasta tutkimuksen edetessä esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineistonkeruuta koskevat ratkaisut. Tutkimusmenetelmälliset ratkaisut täsmentyvät ja kehittyvät joustavasti prosessin edetessä. Kiviniemi nostaakin esiin, että tutkijan tulee olla joustava ja hänellä tulee olla valmiuksia määritellä tutkimusta uudelleen.

Aineistoa hankitaan laadullisessa tutkimuksessa yleensä tekemällä yksilohaastatteluja, ryhmähaastatteluja tai havainnointia eri muodoissa sekä myöskin dokumenttiaineistoja voidaan hyödyntää aineiston hankinnassa (Juuti ym. 2020, 13). Dokumenttiaineistoista käytetään myös nimitystä sekundääriaineistot, ja tiettyä tutkimusongelmaa varten kerätystä aineistosta voidaan puhua käsitteellä primääriaineisto (Kananen 2017, 82). Tässä tutkimuksessa aineistoa on hankittu tekemällä yksilohaastatteluja.

4.4 Aineiston keruu

Kerätyn aineiston tehtävänä on vastata laadittuihin tutkimuskysymyksiin, ja tutkijan tehtävänä on valita aineisto kysymykseen sopivalla tavalla (Näpärä 2017). Haastateltavilta ei koskaan

kysytä tutkimuskysymyksiä sellaisinaan, vaan tutkimuksen tekijän tehtävänä on niihin vastaaminen, ja sen vuoksi tehdään haastattelut (Hyvärinen, Suoninen & Vuori, [viitattu 26.8.2021]). Hirsjärven ym. (2015, 207–208) mukaan tutkimuksissa haastattelut ovat systemaattisia tiedonkeruun muotoja, joilla on tavoitteet ja joiden avulla halutaan saada mahdollisimman luotettavia ja päteviä tietoja tutkittavasta aiheesta. Kananen (2017, 35, 126) toteaa, ettei laadullisessa tutkimuksessa voida etukäteen tietää, kuinka paljon ja mitä aineistoa/tietoa kerätään. Hän sanoo, että aineistoa tulee kerätä niin paljon, että tutkija ymmärtää ilmiön ja tutkimuksen tutkimusongelma ratkeaa. Hän sanoo myös, että kerätyn aineiston laatu ja syvällisyys ovat tärkeämpiä asioita kuin määrä laadullisessa tutkimuksessa.

Tuomen ja Sarajärven (2018, 98) mukaan laadullisen tutkimuksen aineiston keruussa on tärkeää, että haastateltavat tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta siitä. He ovat myös sitä mieltä, että haastateltavat tulisi valita harkitusti ja heidän tulisi sopia tarkoitukseen. On myös hyvä pitää mielessä, ettei laadullisessa tutkimuksessa saatua tietoa voida yleistää, vaan se koskee pelkästään tutkittua havaintoyksikköä (Kananen 2017, 33). Tämä tarkoittaa sitä, ettei tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia voida yleistää koskemaan varhaiskasvatusta koko Suomessa, vaan tulokset pätevät ainoastaan tutkimukseen osallistuneissa Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa.

4.4.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on yksi käytetyimmistä tutkimushaastattelun muodoista. Sitä voidaan kutsua myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Teemahaastattelussa poimitaan keskeiset aiheet tai teemat tutkimusongelmasta. Ei ole merkitystä missä järjestyksessä teemoja käsitellään haastattelun aikana. Tavoitteena on se, että haastattelun teemat käsitellään vastaajan kannalta luontevassa järjestyksessä ja vastaaja voi antaa oman kuvauksensa jokaisesta teemasta. (Vilkkä 2021, 99–100.)

Tutkija voi esittää tarkentavia kysymyksiä teemoista haastattelun aikana, mutta on tärkeää muistaa, että teemahaastattelu on vapaamuotoinen ja joustava tilanne, jossa tutkittava voi puhua varsin vapaasti eikä tutkija koko ajan esitä hänelle tarkkoja kysymyksiä (Puusa 2020, 112–113.). Kananen (2017, 96) kertoo teemahaastattelun etenevän niin, että ensin käsitellään yhtä teemaa yleisellä tasolla ja sen jälkeen kyseisen teeman osalta edetään

yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Yksi tutkimusprosessin tärkeimmistä vaiheista on teemojen suunnittelu. Ilmiö pystytään purkamaan osa-alueisiin teemojen avulla.

4.4.2 Teemahaastattelut Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa

Haastatteluja varten on hankittu tutkimuslupa Seinäjoen kaupungilta, sillä kaupungin organisaatioissa tehtäviin tutkimuksiin tarvitaan kirjallinen tutkimuslupa. Tutkimusluvan myöntäinen päätös on tullut voimaan 13.4.2021. Tutkimusluvan lisäksi on laadittu kirjallinen yhteistyösopimus, jossa on tutkijan, yhteistyötahon nimeämän yhteyshenkilön sekä opinnäytetyötä ohjaavan opettajan allekirjoitukset. Jokaisella osapuolella on kopio sopimuksesta.

Kanasen (2017, 60) mukaan teemat tulee rakentaa niin, että ne kattavat tutkittavaan ilmiöön liittyvät tutkimuskysymykset sekä tutkimusongelman. Haastattelun teemat on laadittu niin, että niiden avulla saataisiin vastaukset jokaiseen tämän tutkimuksen tutkimuskysymykseen. Teemoja ja tarkentavia kysymyksiä on pohdittu myös yhdessä opinnäytetyön ohjaajan kanssa. Haastatteluissa käsiteltiin yhteensä kahdeksaa teemaa (Liite 1). Teemoina olivat taustatiedot, aiheeseen liittyvät käsitteet, katsomuskasvatuksen toteuttaminen, toteuttamistavat ja materiaalit, yhteistyö, haasteet, kehittämisehdotukset sekä vapaa sana. Teemoihin liittyen on etukäteen mietitty tarkentavia kysymyksiä, jotka olivat suurimmaksi osaksi avoimia kysymyksiä (Liite 2). Teemoissa ja tarkentavissa kysymyksissä hyödynnettiin eri lähteistä löytyvää teoretietoa katsomuskasvatuksesta. Esimerkiksi aiheeseen liittyvät käsitteet on poimittu teoretiedosta.

Tutkimuksen varsinaiset teemahaastattelut toteutuivat syyskuussa ja lokakuussa 2021. Päiväkodin johtajille lähetettiin sähköpostia ja kysyttiin, olisiko mahdollista haastatella kyseisen päiväkodin varhaiskasvattajia. Tässä tutkimuksessa haastatteluita oli yhteensä seitsemän, ja ne tehtiin kuudessa Seinäjoen kaupungin päiväkodissa eri puolilla kaupunkia. Kaikki haastattelut äänitettiin puhelimella, jotta niitä olisi helpompi analysoida myöhemmin. Haastattelujen kesto vaihteli 15 minuutista 55 minuuttiin riippuen siitä, kuinka paljon haastateltavalla oli sanottavaa teemoihin liittyen. Saadut haastatteluaineistot litteroitiin Microsoftin Word -tekstinkäsittelyohjelmalla. Litterointi tehtiin Calibri -fontilla ja fonttikoko oli 12. Litteroitua aineistoa syntyi 41 sivua. Litteroituun aineistoon värikoodattiin eri väreillä jokaiseen

teemaan liittyvät vastaukset. Esimerkiksi teeman Aiheeseen liittyvät käsitteet värinä oli tummansininen ja sillä värillä jokaisesta haastattelusta poimittiin teemaan liittyvät vastaukset.

Teemahaastattelujen ensimmäisenä teemana oli taustatiedot. Haastateltavat työskentelivät eri ikäisten ryhmissä. Yksikään haastateltava ei työskennellyt tällä hetkellä esiopetusryhmässä, joten haastateltavat toimivat varhaiskasvattajina 1–5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Haastateltavista viisi toimii varhaiskasvatuksen opettajana ja kaksi lastenhoitajana lapsiryhmässä. Taustakoulutuksiksi haastateltavat mainitsivat varhaiskasvatuksen opettajan, sosionomin, kasvatustieteiden kandin, koulunkäynnin aamu- ja iltapäivätoiminnanohjaajan, päivähoitajan ja sosiaalikasvattajan. Työurien kestot vaihtelivat kolmesta vuodesta 30 vuoteen, joten osa on ollut vasta hetken alalla ja osalla on kertynyt kokemusta jo todella paljon. Kaksi haastateltavista on ollut alle neljä vuotta alalla ja muiden viiden työuran kestot vaihtelivat 15 vuodesta 30 vuoteen. Tutkimukseen osallistuneiden ikä, taustakoulutukset ja kokemusvuodet vaihtelivat, mikä mahdollisti monipuolisen otannan.

Ennen jokaista haastattelua haastateltavalle kerrottiin, ettei hänen nimensä tai päiväkodin nimi tule näkyville tutkimukseen, joten hän voi rohkeasti ja avoimesti kertoa omia mielipiteitään ja kokemuksiaan. Tämä on myös lisännyt saadun aineiston luotettavuutta, koska haastateltavan ei ole tarvinnut pelätä, että hänet voidaan yhdistää tutkimuksessa esitettyihin tuloksiin tai suoriin lainauksiin, joita on tekstissä.

4.5 Aineiston analysointi

Haastatteluaineistot ovat aina konteksti- ja tilannesidonnaisia, koska haastateltavat saattavat puhua niissä eri tavalla kuin joissakin toisissa tilanteissa (Hirsjärvi 2015, 207). Tämän takia ei kannata tuloksia analysoitaessa liioitella tulosten yleistämisessä. Hirsjärven ym. (2015, 221) mukaan tutkimuksen ydinasioita ovat kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko, koska niihin tähdätään heti aloitettaessa tutkimusta.

Kerättyä aineistoa voidaan analysoida monin eri tavoin. Eri analyysitavat voidaan jakaa kahdella tavalla. Lähestymistavassa, joka pyrkii *selittämiseen*, käytetään usein tilastollista analyysia ja päätelmien tekoa. Laadullista analyysia ja päätelmien tekoa käytetään yleensä *ymmärtämiseen* tähtäävässä lähestymistavassa. Tutkijan on itse tehtävä valinta analyysitavan suhteen. Analyysitavaksi kannattaa valita sellainen tapa, joka tuo parhaiten vastauksen tutkimusongelmaan. Analyysi koetaan usein haastavana laadullisessa tutkimuksessa, koska

vaihtoehtoja on paljon ja tarkkoja sääntöjä analysoinnista ei ole. Laadullista aineistoa voidaan analysoida myös tilastollisilla tekniikoilla, mutta tavallisesti laadullisissa tutkimuksissa käytetään teemoittelua, tyypittelyä, sisällönerittelyä, diskurssianalyysia ja keskusteluanalyysia. (Hirsjärvi ym. 2015, 224.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan analysoida myös sisällönanalyysillä. Sitä voidaan käyttää analysoitaessa tekstejä ja tekstimuotoon saatettuja aineistoja. Tekstissä esiintyviä merkityksiä on tarkoitus saada esille sisällönanalyysillä. Tekstissä olevia yhtäläisyyksiä ja eroja halutaan tuoda esille ja kuvata sanallisesti. Sisällönanalyysi on hyvä tapa silloin, kun halutaan tiivistetysti kuvata saadun aineiston keskeisiä asioita. Sisällönanalyysia voidaan tehdä kolmella eri tavalla. Tavat ovat aineistolähtöinen, teorialähtöinen ja teoriaohjaava. Aineistolähtöisessä nimensä mukaisesti analyysin tekoa ohjaa saatu aineisto, teorialähtöistä analyysia ohjaa teoria ja teoriaohjaavassa vuoroin teoria ja aineisto ohjaavat tutkijan ajattelua. Tavasta riippuen sisällönanalyysi etenee hieman eri tavoin. (Leinonen 2018.)

Tämän tutkimuksen aineistoa on analysoitu teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä voidaan käyttää teoriaa apuna, mutta analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan (Tuomi ym. 2018, 109). Tässä tutkimuksessa on ensin muodostettu tutkimuksen teoriaosuus, joka on toiminut viitekehystenä empiirisen tiedon keruulle ja saadun aineiston analyysille.

Aineiston analysointi sisällönanalyysillä alkoi siitä, että saatua aineistoa jaoteltiin. Jokaisen haastateltavan vastauksia tarkasteltiin kokonaisuudessaan, samoin kuin haastateltavien vastauksia yksittäisessä haastatteluteemassa. Tällä tavalla aineistosta saatiin eroteltua epäolennainen materiaali. Aineistosta, joka jäi jäljelle, muodostettiin pelkistettyjä ilmauksia. Haastateltavan alkuperäisilmauksesta on luotu pelkistetty ilmaus, joka kertoo tiiviissä muodossa olennaisen asian. Pelkistettyjä ilmauksia ryhmittelemällä tutkimuskysymyksiin peilaten muodostettiin viisi (5) teemaa, joiden alle aineisto voitiin jaotella. Sisällönanalyysin teemoiksi tulivat: varhaiskasvattajien näkemykset katsomuskasvatuksesta, varhaiskasvattajien suhtautuminen katsomuskasvatukseen, katsomuskasvatuksen toteuttaminen, katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet ja katsomuskasvatuksen kehittämismahdollisuudet. Edellä mainittujen teemojen muodostamisen jälkeen pelkistettyjä ilmauksia koottiin alaluokkiin ja yläluokkiin. Tavoitteena oli muodostaa pelkistetyistä

ilmauksista enemmän käsitteellisempiä ja metatasolla olevia. Lopulta muodostui koko teemaa koskeva pääluokka, joka tiivistää kyseisen teeman sisällön.

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysistä.

Pelkistetyt käsitteet	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Siinä on se kasvatus, niin se tuo kasvattajille velvollisuutta	Katsomuskasvatus on velvollisuus	Katsomuskasvatus on varhaiskasvattajien velvollisuus	Katsomuskasvatus kattaa alleen eri uskonnot, kulttuurit ja myöskin uskonnottomuuden
Ei ole yhtä oikeaa tapaa nähdä asioita	Suvaitsevainen suhtautuminen	Suvaitsevaisuutta kaikkea kohtaan	
Ei tietoa, mitä kaikkea katsomuskasvatus sisältää	Epävarmuus siitä, mitä sisältää	Katsomuskasvatuksen sisältö ei ole tiedossa	
Kattaa eri uskonnot, kulttuurit ja myöskin uskonnottomuuden	Katsomuskasvatukseen sisältyy eri uskonnot, kulttuurit ja uskonnottomuus	Katsomuskasvatuksessa tutustutaan eri uskontoihin, kulttuureihin ja uskonnottomuuteen	
Liitän eettiset aiheet ja aiheet eri kulttuureista	Eettiset ja kulttuuriset aiheet	Kulttuurinen- ja eettinen kasvatus	
Lasten uskontojen opettaminen	Uskontoihin tutustuminen	Lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin tutustumista	
Kasvatuksen kautta tuoda lapsille se, että uskonnosta ja kulttuurista riippumatta kaikkia täytyy arvostaa ja kunnioittaa	Muiden arvostaminen ja kunnioittaminen	Moninaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen	
Oikeaa ja väärää sekä käytöstapoja, miten toisia ihmisiä kohdellaan	Eettisiä asioita ja muiden huomioimista	Eettinen kasvatus	
Tutustua lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin ja kulttuureihin neutraalisti ja tasa-arvoisesti	Tutustumista uskontoihin ja kulttuureihin mitään korostamatta tai tuomatta esille enempää	Uskontoihin ja kulttuureihin tutustuminen neutraalisti ja tasa-arvoisesti	

Opettaa lapsille hyväksymään erilaisuutta ja näkemään, että on monia tapoja ajatella	Opettaa hyväksymään muut ihmiset, vaikka he ajattelisivatkin eri tavalla kuin itse	Moninaisuuden esille nostamista ja hyväksymistä	
--	--	---	--

Taulukossa on esimerkki siitä, miten haastatteluissa saatua aineistoa on käsitelty sisällönanalyysillä. Tässä esimerkkitaulukossa on käsitelty teeman Varhaiskasvattajien näkemykset katsomuskasvatuksesta alle sijoittuvaa aineistoa. Kaikkien viiden teeman sisällönanalyysit ovat tämän tutkimuksen lopussa liitteenä (Liite 4).

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kananen (2017, 174) on tuonut esiin, että jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa on tärkeää huomioida luotettavuus. Tämän tutkimuksen tutkimussuunnitelmaan on kirjattu eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä asioita, joten luotettavuutta on pohdittu jo suunnitteluvaiheessa. Koko tutkimuksen ajan on huomioitu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ja suomalaisen tiedeyhteisön laatima tutkimuseettinen ohje hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK). Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu se, että tutkimuksessa noudatetaan huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta niin tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä kuin myös tulosten arvioinnissa (TENK, [viitattu 31.8.2021]). Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tässä tutkimuksessa on kunnioitettu muiden tekemää työtä viittaamalla asianmukaisella tavalla heidän julkaisuihinsa. On tehty tekstiviitteet sekä lähdeluettelo, josta löytyvät kaikki työssä hyödynnetyt lähteet. Käytettävää aineistoa on tarkasteltu kriittisesti, jotta on löydetty aineistot, joilla on tieteellinen perusta. Lähteinä on käytetty luotettavia aineistoja, joissa on faktatietoa tutkittavasta aiheesta eivätkä ne ole asenteellisia. Tutkimukseen on valittu tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksessa on käytetty neutraalia asialinjaa ja kaikkea kerättyä aineistoa on käsitelty tasapuolisesti. Esimerkiksi kenenkään haastateltavan muista poikkeavia mielipiteitä ei ole jätetty huomioimatta. Opinnäytetyöprosessin tietosuojakäytäntöihin on perehdytty myös katsomalla Seinäjoen ammattikorkeakoulun tekemä video nimeltä Tietosuoja opinnäytetöissä.

Eettisyyden ja luotettavuuden toteutumista on pyritty varmistamaan hankkimalla ja laatimalla erilaisia asiakirjoja. Kuten aiemmin on mainittu, niin on hankittu tutkimuslupa Seinäjoen kaupungilta, jotta voidaan tehdä haastattelut kaupungin päiväkodeissa. On myös tehty

yhteistyösopimus yhteistyötahon kanssa. Lisäksi on laadittu tiedote tutkimuksesta sekä tietosuojaseloste, jotka on etukäteen lähetetty haastateltaville, ja niitä on käyty läpi myös haastateltavien kanssa jokaisen haastattelun alussa. Tiedote ja tietosuojaseloste löytyvät tutkimuksen lopussa olevasta liitteestä numero 3. Tiedotteessa ja tietosuojaselosteessa on kerrottu, miten säilytetään kerättyä aineistoa. Kerättyä aineistoa on säilytetty ja käsitelty tutkijan henkilökohtaisella salasanasuojatulla tietokoneella ja puhelimella. Muilla henkilöillä ei ole pääsyä näihin laitteisiin. Teemahaastattelujen litteroinnit tehtiin niin ettei kukaan ulkopuolinen voinut samalla kuunnella äänitettyjä aineistoja. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen aineistot tuhoetaan asianmukaisesti eikä niitä luovuteta ulkopuolisille tahoille. Kun tutkimus on valmis, se julkaistaan yleisesti saataville Theseus-tietokantaan.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 85–86) ovat kertoneet, että on eettisesti perusteltua kertoa etukäteen haastateltavalle, mitä aihetta haastattelu käsittelee, ja on suositeltavaa lähettää haastattelun teemat hänelle ennen haastattelua. Näin on myös toimittu tässä tutkimuksessa. Teemahaastattelun runko on lähetetty haastateltaville etukäteen, jotta he voisivat tutustua siihen. Kanasen (2017, 194) mukaan hyviin tapoihin kuuluu myös se, että kerrotaan haastateltavalle etukäteen, kuinka kauan vastaamiseen menee aikaa suurin piirtein haastattelutilanteessa. Kaikille tähän tutkimukseen osallistuneille on kerrottu haastattelua sovittaessa, että aikaa on hyvä varata noin tunti. Kananen (2017, 193) kertoo, että tutkimuksen tekijän yhteystiedot tulee kertoa tutkittaville, koska se lisää myös tutkimuksen luotettavuutta. Samalla, kun haastateltaville lähetettiin teemahaastattelun runko, he saivat tiedotteen ja tietosuojaselosteen, jossa on nähtävillä tutkijan yhteystiedot. Jokaiselle haastateltavalle kerrottiin myös haastattelujen alussa, että haastattelut äänitetään puhelimella, joten jokainen oli tietoinen äänityksestä.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen tuloksissa käsitellään seitsemässä teemahaastattelussa saatuja vastauksia. Tuloksissa ei ole esitetty kaikkia haastatteluissa saatuja aineistoja, vaan saaduista aineistosta on valittu tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. Suorat lainaukset ovat haastateltavien antamia vastauksia. Haastateltavista käytetään suorissa lainauksissa koodeja H1-H7, jotta heidän henkilöllisyytensä pysyvät salassa.

Tulososiossa kuvataan mitä varhaiskasvattajien mukaan tarkoitetaan katsomuskasvatuksella ja millä tavoin katsomuskasvatusta toteutetaan Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa. Lisäksi tulososiossa kuvataan, millaisia haasteita varhaiskasvattajien mukaan liittyy katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Lopussa on kuvattu, millaisia kehittämismahdollisuuksia haastateltavat nostivat esille haastatteluissa.

5.1 Varhaiskasvattajien näkemykset katsomuskasvatuksesta

Tutkimuksen ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on se, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa varhaiskasvattajien mukaan. Suurin osa haastateltavista toi esiin, että katsomuskasvatus on tutustumista uskontoihin ja kulttuureihin. Kolme haastateltavista mainitsi uskontojen lisäksi myös katsomukset. Vain yksi haastateltavista mainitsi myös sen, että uskonnotonmuuteen tulee tutustua lasten kanssa katsomusten, uskontojen ja kulttuurien lisäksi.

Mutta kyllä mä katsomuskasvatuksen itte näkisin, että se on ihan niitten lasten uskontojen opettamista. Mutta oonko väärässä, sitä en tiedä. (H1)

Katsomuskasvatus on semmonen laajempi käsite, et se kattaa eri uskonnot, eri kulttuuritaustat ja sitte myöskin sen uskonnotonmuuden. Ja sitte, ku siinä on se kasvatus, niin se tietyllä lailla tuo meille kasvattajille velvollisuutta. Se on meidän velvollisuus katsomuskasvatus. (H3)

No sillä tarkotetaan just tätä, kun on eri uskontoja ja katsomuksia. (H6)

Pari haastateltavaa liitti kulttuurien ja uskontojen lisäksi eettiset aiheet katsomuskasvatukseen. Heidän mukaansa katsomuskasvatukseen sisältyy vahvasti se, että lapsille opetetaan, mikä on oikein ja mikä väärin sekä mikä on hyvää ja mikä on pahaa.

Toki sitte liitän nää tämmöset eettiset aiheet ja sitte tietenki nää tämmöset aiheet eri kulttuureista ja maailman lapsista. Paljon niitä eettisiä aiheita ja pohdintoja, et mikä on oikein ja mikä väärin, mitä arjessa nousee. (H4)

Haastateltavat toivat myös esille, että katsomuskasvatuksessa on tärkeää huomioida tasa-arvoisuus ja objektiivisuus. Mitään katsomusta tai kulttuuria ei saa nostaa muiden yläpuolelle, vaan kaikkia lapsiryhmässä läsnä olevia katsomuksia ja kulttuureja tulee kohdella tasa-arvoisesti.

Meidän tehtävänä on tutustua lapsiryhmässä läsnäoleviin uskontoihin ja kulttuureihin mitään korostamatta tai tuomatta esille enempää. Neutraalisti ja tasa-arvoisesti. (H7)

Myöskään oman katsomuksen mainostamista ei tule tehdä katsomuskasvatuksessa haastateltavien mukaan. Lapsille ei saa luoda sellaista mielikuvaa, että jokin tietty katsomus on ainut ja oikea.

5.2 Katsomuskasvatuksen toteutuminen päiväkodeissa

Tutkimuksen toinen tutkimuskysymys liittyy katsomuskasvatuksen toteutumiseen. Toteutuminen kattaa alleen niin toteuttamistavat, materiaalit kuin myös yhteistyön eri toimijoiden kanssa. Tuloksissa käsitellään vastauksia liittyen näihin kaikkiin, joista katsomuskasvatuksen toteutuminen koostuu.

Katsomuskasvatusta toteutetaan monella tavalla Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa. Haastateltavat eivät kuitenkaan itse juurikaan toteuta sitä. Evankelis-luterilaisen seurakunnan vahvan roolin vuoksi varhaiskasvattajien toteuttama katsomuskasvatus on jäänyt vähälle tai uupumaan kokonaan. Haastateltavat eivät maininneet suunnittelevansa toimintaa katsomuskasvatukseen liittyen niin kuin muita Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sisältöjä suunnitellaan etukäteen. Esimerkiksi kukaan ei kertonut, että olisi suunnitellut ohjattua toimintaa, jossa olisi tutustuttu yhteen lapsiryhmässä läsnä olevaan katsomukseen. Varhaiskasvattajat kertoivat, että heidän itsensä toteuttamana katsomuskasvatus painottuu kalenterin mukaan juhlapyhien tienoille, kuten joulun ja pääsiäisen. Silloin saatetaan kertoa joulu- ja pääsiäiskertomus ja laulaa lauluja.

Me kerrotaan joulukertomus ja pääsiäiskertomus pääpiirteittäin, että lapset tietää mitä ne on.... ja sitte me harjotellaan niitä lauluja, mitä me ollaan saatu etukäteen seurakunnalta. Että se on se meidän osuus. (H1)

Täytyy sanoa, että kyllä se (katsomuskasvatus) on vähentyny, koska se vaatii niin valtavat järjestelyt se korvaava. Et meillä on aika paljo se, et se katsomuskasvatus tulee ulkopuolelta. (H2)

Keskusteluja tuli käytyä jonkin verran lasten kanssa. Niin mä oon toteuttanu enemmän keskusteluna. Keskustelemista lasten kanssa. Ikä ja kehitystaso huomioiden. (H3)

Joitain asioita käydään läpi lasten kanssa. Vähän ennakoiden, et ollaan menossa adventtikirkkoon, niin on täälläki hyvä puhua siitä. Tai pääsiäisjuttuja. Käyn kirjojen avulla, keskustellen, lasten kanssa enemmän niitä perinteitä painotan. Mut eskariikäisten kanssa pohdittiin enemmänkin asioita. Mut siinä on aina ollu se ristiriita, et kuinkas paljon me saadaan nyt kertoa. (H4)

Viime vuonna meillä noita kulttuureja käytiinki läpi. Me tehtiin noita matkoja, tehtiin vaikka juna ja matkustettiin johonkin maahan. Meillä oli liputki. Tai sit mentiin lentokoneella. (H6)

Katsomuskasvatukseen liittyviä materiaaleja ei haastateltavien mukaan juurikaan ole päiväkodeissa. Moni haastateltava kertoi kuitenkin, että heidän päiväkodistaan löytyy jonkin verran kirjoja ja lauluja, joita voidaan hyödyntää katsomuskasvatuksessa. Pari haastateltava nosti esiin myös nukketeatteri- ja pöytäteatterimateriaalit, joilla voidaan tehdä katsomuskasvatuksen aiheisiin liittyviä esityksiä.

Meillä ei oo sillä lailla materiaaleja käytössä, kun ei me sitä enää ite pidetä. Mut löytyy meiltä joulukirjoja ja pääsiäiskirjoja. Et voit laittaa ne laulut ja kirjat, et ei sen kummempaa oo. (H1)

Kirjoja ja lauluja ja sitte noita nukketeatterimatskuja. (H2)

No jos on (materiaaleja), niin ei ainakaan näkyvillä, et ne ois sopivia päivittäiseen käyttöön. (H3)

Aika vähän on näistä muista kulttuureista tietoa. Kirjastosta lainataan. Kristillisen kasvatuksen materiaalia on, seurakunta on lahjottanut. Sitä ei oo tässä hetkessä enää käytetty. (H7)

Yhteistyötä katsomuskasvatukseen liittyen haastateltavat kertoivat tekevänsä vanhempien ja huoltajien kanssa sekä evankelis-luterilaisen seurakunnan. Myöskin työyhteisössä tehdään yhteistyötä muiden varhaiskasvattajien kanssa, kun yhdessä keskustellaan katsomuskasvatuksesta tai keksitään esimerkiksi vaihtoehtoista toimintaa. Yksi haastateltava toi ilmi, että heidän päiväkotinsa on tehnyt yhteistyötä helluntaiseurakunnan kanssa jouluvaelluksen merkeissä. Muut haastateltavat sanoivat, etteivät he tee yhteistyötä muiden uskonnollisten toimijoiden kanssa evankelis-luterilaisen seurakunnan lisäksi.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että heidän päiväkodissaan tehdään edes jossain määrin yhteistyötä katsomuskasvatukseen liittyen vanhempien ja huoltajien kanssa. Yhteistyö koettiin hieman eri tavoin haastateltavien keskuudessa. Osa koki, että yhteistyö vanhempien kanssa sujuu hyvin ja sitä on sopiva määrä, mutta osa oli sitä mieltä, ettei vanhempien kanssa uskalla ottaa puheeksi asioita eikä vuorovaikutus ole luontevaa, koska varhaiskasvattajana joutuu olemaan hieman varpaillaan, ettei esimerkiksi loukkaa ketään.

Ja vanhempienki kanssa vasukeskustelut on hyviä ja selkeitä. Ei oo mitään ongelmia. (H2)

Ikinä en oo saannu kommenttia, ikinä en oo saannu palautetta aiheesta. Oikeestaan ainut vuorovaikutus (vanhempien kanssa) aiheen tiimoilta on seurakuntaan liittyvät asiat. Et, jos on jotain kirkkoa tulossa tai pyhäkouluhetkeä, niin se on ainut kontakti, kun me kysytään, et saako lapsi osallistua vai osallistuuko lapsi vaihtoehtoiseen toimintaan. (H3)

Tuntuu, et nyt kierretään kaukaa. Mä en uskalla ees vanhemmilta kysyä vasukeskustelussa niiden työstä tai onko ne ees töissä. En kysy katsomuksista. Vanhempien kanssa se on menny vähä tämmöseks, ettei oikein uskalla aihetta nostaa esiin. Pitää vaan herkästi kuunnella vanhempia, et mitä he ite haluaa. Se on vähä tämmönen vaiettu asia. (H4)

Kaksi haastateltavaa kertoi, että heidän päiväkodissaan yhteistyötä vanhempien kanssa on tehty myös sillä tavalla, että vanhemmat ovat tulleet paikan päälle kertomaan perheen kulttuurista.

Oon kuullu, et äiti tuli kertomaan sen lapsen kotimaasta ja kulttuurista. Se oli tosi kiva. Se oli ollu tosi onnistunu. Lapset oli innoissaan kuunnellu. (H4)

Itse asias olihan meillä aika makee monikulttuurinen vanhempainilta. Oli eri kulttuurit ihan tuotu esille. Se oli yhes ryhmäs. Siel oli kaikki kansallispuvut ja ruuat ja oli Koraaneista lähtien vanhemmat tuonu. (H2)

Jokaisessa päiväkodissa vanhempien kanssa tehtävään katsomuskasvatuksen yhteistyöhön liittyi myös suostumusten kysyminen. Esimerkiksi ennen seurakunnan järjestämiä tuokioita tai tapahtumia vanhemmilta tulee kysyä saako lapsi osallistua niihin. Suostumusten kysyminen on aiheuttanut turhautumista niin varhaiskasvattajien kuin myös vanhempienkin keskuudessa. Turhautuminen jatkuvaan kyselemiseen on vaikuttanut varmasti myös varhaiskasvattajien sekä perheiden suhtautumiseen katsomuskasvatukseen.

Koetaan vähä hankalaksi, kun aina pitää erikseen kysyä se lupa. (H7)

He (vanhemmat/huoltajat) ovat olleet viime vuodet, jolloin on ollut tosi tarkkaa tää kyseleminen, niin tosi turhautuneita siitä. He sanoo, että kun he ovat kerran antaneet luvan, niin miksi te kysytte sitä joka kerta uudestaan. (H1)

Kaikki kuusi päiväkotia, joissa haastattelut tehtiin, tekevät yhteistyötä evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa. Seurakunta järjestää monenlaista toimintaa päiväkodeille. Seinäjoen seurakunnalla ja Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksella on yhteistyön vuosikello, johon on merkitty seurakunnan järjestämät tuokiot ja tapahtumat sekä yhteistyöpalaverit. Haastateltavat ovat olleet tyytyväisiä seurakunnan rooliin ja järjestettyyn toimintaan. Yhteistyön määrä koettiin hyväksi tällä hetkellä. Yhteistyö on myös selkeää ja yhteistyöpalaverit seurakunnan kanssa ovat sujuneet hyvin, ja päiväkodit ovat olleet tyytyväisiä siihen, että seurakunta on suunnitellut etukäteen kaikkien tapahtumien sisällöt, jotta vanhemmille voidaan kertoa, mitä ne sisältävät, ja vanhemmat voivat päättää, voiko oma lapsi osallistua seurakunnan järjestämään toimintaan.

Seurakunta järjestää meille sen adventin metsäkirkon nyt korona-aikana. Ja sitte pyhäkoulut on pihapyhäkouluja. Ja sitte pääsiäisvaellus olikohan sitä viime vuonna ollenkaan, se on ollut yleensä. (H1)

Kirkkojutuista on tullu vaelluksia. Toiminnallisessa muodossa. Lapset pääsee ite sinne tekemään ja toimimaan sen sijaan, että istutaan siellä kirkon penkissä. (H3)

Ja me käydään ihan sellasillaki vierailuilla kirkossa, että käydään tutustumassa arkkitehtuuriin ja kiivetään Lakeuden ristiin, et siihen saa sit kaikki osallistua. (H1)

Meillä on seurakunnan kummihenkilö tai kummipappi tai muu vastaava. On menty vaellukseen seurakuntakodille ja kirkkoon tutustuminen eskareilla. Informointia seurakunnan tapahtumista perheille. (H7)

Ne (seurakunta) suunnitteli kaikki sisällöt etukäteen, et vanhemmat tietää mitä niihin liittyy niihin tapahtumiin. Ne on ollu tosi hyviä nää yhteistyöpalaverit. (H1)

Haastateltavat kertoivat myös toimivansa yhteistyössä muiden varhaiskasvattajien kanssa katsomuskasvatukseen liittyen. Vastauksissa tuli ilmi, että yhdessä mietitään vaihtoehtoista toimintaa ja keskustellaan muun muassa toteuttamisesta, miten lapsen kysymykseen voisi vastata sekä muista työyhteisöä askarruttavista asioista.

Ja sitte työkaverilta, et miten sä vastaisit tähän, ettei oo sellasta, et sä joudut yksin miettimään. Kuolema on yks tosi vaikee kysymys, niin työkaverin kans sit yhes mietitään, et miten tähän vastataan. (H2)

Toki voi joskus tulla, et hei nyt on tämmönen, että tää perhe haluaa näin ja näin. Niin se tietysti voi olla uusi asia, josta jutellaan, et miten tehdään. (H2)

Haastateltavat kokivat, että muut varhaiskasvattajat ovat katsomuskasvatuksen toteuttamisen tukena ja yhteistyö sujuu hyvin heidän kanssaan. Koettiin, että muilta saa aina tukea, jos sitä tarvitsee sekä hyviä ideoita kerrotaan muille työyhteisössä.

5.3 Katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet

Tutkimuksessa on haluttu myös selvittää, esiintyykö katsomuskasvatuksen toteuttamisessa haasteita ja mikäli esiintyy, niin millaisia haasteita. Jokainen haastateltava koki, että katsomuskasvatukseen liittyy haasteita. Toteuttaminen koettiin haasteellisena monella eri tavalla. Monissa vastauksissa nousi esiin, ettei olla varmoja, mitä kaikkea katsomuskasvatus pitää sisällään ja mitä lapsille saa kertoa. Tiedonpuute on yksi syy, miksi katsomuskasvatuksen toteuttaminen koetaan haasteellisena.

Monella kasvattajalla on suppea käsitys siitä katsomuskasvatuksesta ihan käsitteenä, et ei oo oikeen varmaa tietoa, et mitä se nyt oikeen tarkottaakaan ja mitä kaikkea se pitää sisällään. Eikä ollu mullakaan. Mulla on tosi epävarma olo, kun puhun aiheesta. (H3)

On niin vaikeeks tehty nää evankelis-luterilaisen kirkon juhlapyhät, et saako niitä kuinka paljon täällä päiväkodissa viettää. En oikeen tiedä, et mitä saa lapsille opettaa ja mistä saa puhua. (H4)

Kokemus siitä riittämättömyyden tunteesta. Ootko sä tarpeeksi hyvä kertomaan tästä aiheesta tai kasvattamaan lasta? Sulla pitää olla faktatietoa, sun pitää tietää mistä puhut. Niin jos mä koen, et mulla ei oo tarpeeks tietoa, niin oonhan mä vähä riittämätön kertomaan tai opettamaan lapselle. (H3)

Muutamassa vastauksessa vaihtoehtoisen toiminnan järjestäminen vaikutti niin, ettei katsomuskasvatusta toteuteta niin mielellään. Hektisessä päiväkotiarjessa vaihtoehtoisen toiminnan suunnittelu etukäteen kaiken muun toiminnan lisäksi koettiin kuormittavana. Yksi haastateltava nosti esiin, että vaihtoehtoisen toiminnan järjestäminen on vähentänyt heidän uskonnollisten hetkien pitämistä päiväkodissa.

Pitää olla se korvaava, niin ihan selkeesti se on vähentäny niitä meidän uskonnollisten hetkien pitämistä, koska sitte täytyy olla sitä tasapuolisesti kaikille, niin se ei vaan käytännössä onnistu. (H2)

Sulla pitää olla aina mietittynä se rinnakkainen ohjelma. Ja se pitää niinku etukäteen avata vanhemmille, et mikä on se vaihtoehto sitte, jos ei halua, et lapsi osallistuu pihapyhäkouluun. Niin se pitää olla sit mietittynä valmiiksi, että se on varmaan se isoin haaste. (H1)

Aiheen sensitiivisyys myös nousi esiin vastauksissa. Varhaiskasvattajat eivät halua loukata ketään, erityisesti lasten vanhempia tai huoltajia, mikä on johtanut siihen, että mieluummin ollaan sanomatta vai kysymättä mitään. Osa varhaiskasvattajista ei uskalla keskustella katsomuskasvatukseen liittyvistä asioista vanhempien tai huoltajien kanssa.

Aiheen sensitiivisyys. Kukaan ei halua sanoa mitään väärin, kukaan ei halua et ymmärretään väärin. Mieluummin ollaan kokonaan sanomatta mitään tai kysymättä. Se tuntuu olevan niin herkkä aihe. Pelätään ihan hirveesti sitä, et leimaa tai leimautuu. (H3)

Vanhempien kanssa se on menny vähä tämmöseks, ettei oikein uskalla aihetta nostaa esiin. Pitää vaan herkästi kuunnella vanhempia, et mitä he ite haluaa. Se on vähä tämmönen vaiettu asia. (H4)

Me ollaan kaikki tosi varpaillamme. Koska yhteiskunta on nykyään niin kriittinen, niin yritetään kaikella lailla välttää, ettei meidän tarvitse paljon mitään tehdä. (H1)

Katsomuskasvatuksen sensitiivisyys ei ole vaikuttanut pelkästään varhaiskasvattajien ja vanhempien yhteistyöhön, vaan myös katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Sen toteuttamista vältellään osassa päiväkodeista tai sitä toteutetaan vain vähän.

5.4 Katsomuskasvatuksen kehittämismahdollisuudet

Tutkimuksen viimeinen tutkimuskysymys liittyy siihen, millä tavalla katsomuskasvatusta voisi kehittää. Haastateltavia pyydettiin pohtimaan, millä tavoin he kehittäisivät katsomuskasvatusta. Jokainen haastateltava keksi kehittämismahdollisuuksia katsomuskasvatukseen. Kehitettävää löytyi niin yksilötasolla kuin yksikkötasollakin. Useissa vastauksissa nousi esiin, että tiedon lisääminen on kehittämiskohde. Haastateltavat kaipaivat lisätietoa katsomuksista, uskonnoista ja kulttuureista sekä siitä, mitä lapsiryhmälle saa kertoa ja mitä ei. Kaivattiin myös selkeitä raameja ja konkreettisia esimerkkejä siihen, mitä lasten kanssa voi tehdä katsomuskasvatuksessa. Yksittäisinä hyvinä kehittämisehdotuksina haastateltavat kertoivat esimerkiksi tietopankista, jossa olisi kootusti tietoa eri katsomuksista ja kulttuureista. Sitä säilytettäisiin päiväkodissa, joten tietoa olisi helposti ja nopeasti saatavilla. Yksi haastateltava pohti lasten osallisuutta ja erityisesti sitä, että lapset olisivat mukana katsomuskasvatuksen toiminnan suunnittelussa. Heiltä voisi kysyä ideoita siihen, miten he toivoisivat, että katsomuskasvatukseen liittyviä aiheita käsiteltäisiin päiväkodissa. Yksi haastateltava nosti esiin, että jo opiskeluvaiheessa monikulttuurisuutta tulisi käsitellä enemmän, jotta olisi paremmin valmiuksia, kun siirrytään työelämään.

Monissa vastauksissa nousi esiin, että katsomuskasvatuksesta kaivattaisiin koulutusta, jotta saataisiin tietoa eri katsomuksista ja kulttuureista sekä konkreettisia välineitä, millä tavalla katsomuskasvatusta voisi toteuttaa lapsiryhmässä. Yhdessä vastauksessa ehdotettiin ajallisten resurssien lisäämistä, jotta kaikilla varhaiskasvattajilla olisi mahdollisuus osallistua koulutukseen eikä vain yhdellä koko päiväkodista tai lapsiryhmässä toimivasta varhaiskasvattajatiimistä.

Tarjotaan erilaisia näkökulmia kasvattajille, et minkä kautta lähestyä katsomuskasvatusta aiheena. On sitä tietämättömyyttä ja on se suppea käsitys siitä käsitteenä, niin tuotais sitä vähä konkreettisemmin ja lähemmäs, mitä se oikeesti on. Nyt tulee vähä semmonen tunne, et mulla on kauheet paineet siitä, et katsomuskasvatuski on niin laaja käsite, et mun pitäis ne kaikki asiat käsitellä lasten kanssa iästä riippumatta. Mut eihän se oo niin. Et se vois olla ihan vaan sitä keskustelemista ja jotakin toimintaa. Nyt on paineet siitä, ku se on niin laaja käsite, et mistä ees alottaa ja mitä mä voin lasten kans tehdä. Jos joku asiantuntija tois

niitä näkökulmia meille, et mitä se on ja mitä me voidaan lasten kans tehdä ja mistä hyödytään. Seki vois auttaa vähä lähentymään sen aiheen kanssa. (H3)

Ois kyllä varmasti paikallaan, et ois joku koulutus, miten se tähän arkeen nivottais. Ja ihan ohjeet siitä, et kuinka paljon uskonnollista aihetta saa koko lapsiryhmälle ottaa vaikka siellä ois eri taustaisia lapsia. Et mikä on sitä tunnustuksellista. Et nyt se on kaikki pois, ku me pelätään, et toimitaan väärin. On ristiriitanen olo, et mitä saa puhua ja mitä ei. Kaipais koulutusta ja selkeät raamit, et mitä saa lapsiryhmälle kertoa ja mitä ei. (H4)

Mutta olis se (koulutus) kyllä hyvä, ku nyt on niin paljon maahanmuuttajalapsia. (H5)

Ajallisia resursseja, että päästäis koulutukseen, kaikki pääsis, ettei vaan yks päiväkodista tai yks ryhmästä, että olis kaikilla mahdollisuus saada tietoa. (H7)

Kehittämismahdollisuutena nähtiin myös yhteistyön lisääminen vanhempien ja huoltajien kanssa. Heiltä voisi saada tietoa lapsen katsomuksesta ja kulttuurista sekä he voisivat tuoda kyseisen kulttuurin esineitä lapsiryhmän nähtäville.

Jotku vanhemmat on aikoinaan ollu kiinnostuneita ja tuonut omia tavaroita, ihan Koraaneista lähtien ja kansallispukuja ja mitä kaikkea ovat tuoneet, niin useimmat vanhemmat ei oo nyt niin valtavan aktiivisia, niin ehkä sitä pitäis pyytää enemmän. (H2)

Vanhemmiltahan me saatais varmasti parhaiten tietoa juurikin näistä eri uskonnoista, kulttuureista ja toimintatavoista. Et sehän ois kaikista kivointa ja varmasti sellanen luonnollinen tapa saada sitä tietoa sellasilta ihmisiltä, joilla se on arkea. (H3)

Haastatteluissa nousi selkeästi esille, että katsomuskasvatus kaipaa kehittämistä. Katsomuskasvatuksen kehittäminen voisi auttaa lähentymään aiheen kanssa. Kehittämisen myötä sitä ei koettaisi niin haasteellisena ja katsomuskasvatuksesta saataisiin laadukkaampaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa jokainen haastateltava tiesi pääpiirteittäin, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa, mutta katsomuskasvatus kokonaisuudessaan ei ollut kaikille tuttu. Kaikki haastateltavat osasivat liittää uskonnot katsomuskasvatukseen, mutta vain yksi haastateltava mainitsi myös uskonnottomuuden. Kolme haastateltavista mainitsi uskontojen lisäksi muut katsomukset. Monen mukaan katsomuskasvatukseen kuuluu myös kulttuurit. Suurimmalla osalla haastateltavista oli hieman suppea käsitys katsomuskasvatuksesta, eikä sitä koettu niin laajana aiheena. Parin haastateltavan mukaan myös eettinen kasvatus liittyy katsomuskasvatukseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 44) eettinen ajattelu on omana kohtanaan eikä sitä ole sisällytetty katsomuskasvatukseen. Haastateltavat puhuivat paljon uskonnosta, nimenomaan kristinuskosta ja evankelis-luterilaisen seurakunnan roolista ja heidän järjestämästään toiminnasta. Monet toivat esiin sitä, ettei heidän itsensä tarvitse järjestää katsomuskasvatusta, koska se on ulkoistettu ja seurakunnan puolesta käsitellään näitä aiheita. Saila Poulter ja Arniika Kuusisto (2017) ovat sitä mieltä, että katsomuskasvatuksen tulisi olla suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatussisältöä, josta vastuussa ovat nimenomaan varhaiskasvattajat. Haastateltavat kokivat, etteivät he itse niinkään ole vastuussa katsomuskasvatuksesta, koska se on hyvin pitkälti ulkoistettua. Harva myös toi ilmi sitä, että he tietoisesti suunnittelevat etukäteen toimintaa, jossa käsitellään katsomuskasvatukseen liittyviä aiheita. Katsomuskasvatus on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joten varhaiskasvattajilla on velvollisuus järjestää sitä, eikä sitä voida täysin ulkoistaa muiden vastuulle (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018).

Katsomuskasvatuksen toteutuminen on pitkälti evankelis-luterilaisen seurakunnan harteilla Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa, erityisesti niissä päiväkodeissa, joissa ei ole juurikaan maahanmuuttajataustaisia lapsia, vaan valtaosa lapsista on kantasuomalaisia ja evankelis-luterilaisia. Varsinkin tällöin katsomuskasvatus liittyy lähinnä kristinuskoon, eikä muita katsomuksia ja uskontoja tarkastella niin paljon. Evankelis-luterilainen seurakunta järjestää pyhäkouluhetkiä, adventtikirkkoja, pääsiäisvaelluksia, kirkkovierailuita ja tutustumisia seurakuntataloon. He ovat myös lahjoittaneet materiaaleja päiväkoteihin, ja niitä hyödynnetään vaihtelevasti nykypäivänä. Haastateltavat olivat tyytyväisiä evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 45) mukaan hyviä tapoja tutustua katsomuksiin ovat vuodenkiertoon liittyvät juhlat. Haastateltavat toivat esille, että

katsomuskasvatus painottuu päiväkodeissa nimenomaan kalenterivuoden juhlapyyhiin, jolloin varhaiskasvattajat itse toteuttavat katsomuskasvatusta tai sitä tarjotaan ulkopuolelta tulevana palveluna. Varhaiskasvattajat käyttävät erilaisia menetelmiä katsomuskasvatuksessa. Tarinallisia menetelmiä on kirjojen lukemisen sekä joulu- ja pääsiäiskertomuksen merkeissä, draamalliset menetelmät tulevat esiin nukketeatteriesityksinä ja näyttelemisenä sekä musiikillisista menetelmistä käytetään lauluja. Toiminnallisia menetelmiä ovat muun muassa lattiakuvat sekä yhteiset leikit, joiden kautta on tutustuttu eri maihin ja kulttuureihin. Erilaisten menetelmien lisäksi katsomuskasvatuksen aiheita on käyty läpi lasten kanssa keskustellen. Haastatteluissa nousi esiin, että lapsiryhmissä on käytetty näitä erilaisia menetelmiä, mutta katsomuskasvatusta ei toteuteta säännöllisesti, vaan se painottuu pitkälti kalenterin juhlapyyhien tienoille.

Haastateltavien suhtautuminen katsomuskasvatukseen hieman vaihteli. Osa piti sitä tärkeänä osana kasvatusta, ja osan mukaan se ei ole arvoasteikolla kovin tärkeä. Katsomuskasvatus koettiin tärkeäksi tasa-arvoisen kohtelun ja kunnioituksen kannalta sekä siitä syystä, että se sisältyy Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Jos katsomuskasvatusta ei pidetty kovin tärkeänä, niin se johtui siitä, että se on ulkoistettu ja eettinen kasvatus koettiin tärkeämpänä. Katsomuskasvatus myös aiheuttaa ristiriitaisia ajatuksia varhaiskasvattajissa. Moni on epä tietoinen siitä, mitä lapsille saa kertoa ja mitä ei. Toteuttamisen suhteen ristiriitoja aiheuttaa myös se, miten toimintaa voidaan järjestää, ja lupien kyseleminen joka asiasta erikseen koetaan työlääksi ja hankalaksi. Monessa haastattelussa nousi esiin, että varhaiskasvattajat ovat varovaisia ja he yrittävät kaikin keinoin välttää loukkaamista ketään. Varovaisuus on johtanut myös siihen, ettei katsomuskasvatusta haluta järjestää, koska pelätään, että siitä seuraa negatiivista palautetta tai joku loukkaantuu. Lamminmäki-Vartia ja Kuusisto (2019) ovat kertoneet, että lasten tulisi oppia tuntemaan uskonnot ja muut katsomukset ymmärtääkseen moninaisuutta. Katsomuskasvatus olisi hyvä keino, jolla tähän tavoitteeseen päästäisiin, mutta jos varhaiskasvattajat suhtautuvat näin varovaisesti katsomuskasvatukseen ja eivät juurikaan itse järjestä sitä, niin tavoitteeseen on hyvin vaikea päästä.

Aumala (2017) on todennut, että katsomuskasvatus koetaan haasteellisena. Tutkimuksen haastatteluissa tuli myös ilmi se, että varhaiskasvattajat kokevat katsomuskasvatuksen toteuttamisen vaikeana monella tapaa. Tiedonpuute ja epävarmuus omasta osaamisesta tuli ilmi monissa haastatteluissa. Katsomuskasvatusta on vaikeaa toteuttaa, jos ei ole tarpeeksi tietoa katsomuskasvatuksen sisällöstä tai eri katsomuksista. Koska katsomuskasvatuksen

sisällöstä ei ole yhteistä kansallista linjaa, se on aiheuttanut hämmennystä ja johtanut siihen, että katsomuskasvatus on epätasaista ja lasten lakisääteiset oikeudet ovat puutteellisia (Castillo ym. 2021, 95). Yhteisen kansallisen linjan uupuminen on johtanut siihen, että varhaiskasvattajat kokevat katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteellisena, ja se on myös aiheuttanut ristiriitaisia ajatuksia heissä. Muutaman mukaan yksi suurimmista haasteista katsomuskasvatuksen toteuttamisessa on vaihtoehdoisen toiminnan suunnittelu ja järjestäminen. Se koettiin työlääksi, koska aina täytyy olla korvaavaa toimintaa, joka täytyy suunnitella etukäteen ja siihen täytyy myös löytyä varhaiskasvattajat, jotka ohjaavat sitä lapsille. Katsomuskasvatus koettiin myös hyvin sensitiivisenä aihealueena, mikä on johtanut siihen, että pelätään toisten loukkaamista ja mieluummin ollaan sanomatta tai kysymättä mitään. Monipuolisen katsomuskasvatuksen haasteena ja ehkä jopa esteenä koettiin se, ettei löydy motiivia nostaa esille monikulttuurisuutta ja eri katsomuksia, koska päiväkodissa ei juurikaan ole monikulttuurisuutta. Jos lapsiryhmä koostuu vain yhden kulttuurin ja katsomuksen lapsista, niin muihin kulttuureihin ja katsomuksiin ei koeta niin merkitykselliseksi tutustua, koska ne eivät ole läsnä lapsiryhmässä tai päiväkodissa. Varhaiskasvattajien ei tulisi kuitenkaan unohtaa sitä, että he voivat kuitenkin tarjota tietoa lapsille eri katsomuksista ja kulttuureista, vaikka lapsiryhmässä tai kyseisessä päiväkodissa ei niitä olisikaan läsnä sillä hetkellä. Varhaiskasvatus on oiva paikka tutustua lasten kanssa moninaisuuteen ja luoda suvaitsevaista ilmapiiriä.

Varhaiskasvattajien mukaan katsomuskasvatusta voisi kehittää niin yksilötasolla kuin myös yksikkötasolla. Varhaiskasvattajat kaipaavat koulutusta katsomuskasvatuksesta. Koulutuksessa voitaisiin käsitellä, mitä kaikkea katsomuskasvatus pitää sisällään ja mitä eri katsomuksia on olemassa. Erilaisia näkökulmia, minkä kautta katsomuskasvatusta voisi lähestyä, kaivattiin myös. Lisäksi varhaiskasvattajat kaipaavat selkeitä ohjeita ja toimintalinjoja siihen, mitä lapsiryhmälle saa kertoa ja mitä ei sekä konkreettisia esimerkkejä siihen, mitä lasten kanssa voidaan tehdä katsomuskasvatuksessa.

7 POHDINTA

Katsomuskasvatus valikoitui opinnäytetyön aiheeksi siitä syystä, että aihetta ei ole vielä tutkittu kovin paljon. Aihetta ei ole myöskään aiemmin tutkittu näin tarkasti Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Aihe on myös sellainen, mikä kiinnostaa minua itseäni, ja pidän sitä tärkeänä osana varhaiskasvatusta. Koen, että varhaiskasvatuksessa on hyvät mahdollisuudet tutustua lasten kanssa eri katsomuksiin, uskontoihin, kulttuureihin ja uskonottomuuteen sekä luoda suvaitsevaista ilmapiiriä ja suhtautumista moninaisuuteen. Opinnäytetyön aikataulu oli tiivis, varsinkin loppua kohden, mutta kaikille tutkimuksen vaiheille riitti tarpeeksi aikaa. Opinnäytetyön ohjaajasta oli paljon apua matkan varrella, ja sujuvan yhteistyön ansiosta prosessi eteni tehokkaasti eteenpäin. Koronapandemia ei vaikeuttanut opinnäytetyön tekemistä, koska pääsin tekemään teemahaastattelut paikan päälle päiväkodeihin niin kuin olin alun perin suunnitellut. Ainut vaikutus oli se, että haastattelujen aikana käytettiin maskeja ja turvaväleistä pidettiin huolta. Olen sitä mieltä, että opinnäytetyö kokonaisuudessaan onnistui hyvin.

Opinnäytetyöprosessi kehitti myös sosionomin (AMK) osaamisvaatimuksia eli kompetensseja. Tutkimuksen eettisyyttä arvioidessani käytin eettistä osaamista. Toteuttaessani tämän laadullisen tutkimuksen käytin myös tutkimuksellista kehittämisosaamista. Kompetensseihin kuuluu myös johtamisosaaminen, johon sisältyy itsensä johtaminen. Tein opinnäytetyön yksin, joten olin itse täysin vastuussa aikataulutuksesta, suunnittelusta ja toteutuksesta. Opinnäytetyö kehitti ja lisäsi ammatillisia valmiuksia sekä oma osaaminen syventyi, mistä on varmasti hyötyä tulevaisuudessa työelämässä.

Teemahaastattelut valikoituivat aineistonkeruumenetelmäksi siksi, että koin niiden kautta saavani parhaiten varhaiskasvattajien mielipiteitä ja kokemuksia esille. Haastattelut mahdollistivat myös sen, että pystyi esittämään tarkentavia kysymyksiä, mikä ei olisi ollut mahdollista, jos aineistoa olisi kerätty esimerkiksi verkossa kyselyn avulla. Olen tyytyväinen siihen, että Seinäjoen kaupungin päiväkodeista löytyi haastateltavia tarpeeksi. Katsomuskasvatus koetaan ehkä hieman vieraana aiheena, joten aluksi pelkäsin, ettei haastateltavia olisi helppo löytää. Tieto siitä, että yhteistyötahon puolelta olisi saanut apua tarvittaessa, helpotti. Saatu aineisto ei ole kovin suuri, mikä on tietenkin tärkeää pitää mielessä. Tuloksia ei saa yleistää liikaa, vaan ne kuvaavat kyseisiä haastateltavia ja päiväkoteja, joissa haastattelut tehtiin. Vastaukset eivät kuvaa koko Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatusta, mutta kuitenkin muutaman varhaiskasvattajan ja päiväkodin toimintaa. Vastauksissa ilmeni

monipuolisesti eri näkemyksiä ja kaikkiin tutkimuskysymyksiin löytyi vastaukset, vaikka kerätty aineisto ei ole kovinkaan suuri.

Tutkimuksen tulokset voivat auttaa kehittämään katsomuskasvatusta Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Haastateltavat keksivät hyviä kehittämisehdotuksia, joiden avulla katsomuskasvatusta ei enää koettaisi niin haasteellisena, ja sitä toteutettaisiin laadukkaammin ja enemmän varhaiskasvatuksessa. Yhteistyötaho näkee tuloksista, kuinka hyvin varhaiskasvattajat tietävät, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa ja miten he sitä itse toteuttavat. Myös haasteet ja kehittämisehdotukset antavat tärkeää tietoa aiheeseen liittyen. Yhteistyötaho voi miettiä tulosten tarkastelun jälkeen, tulisiko katsomuskasvatusta kehittää. Esimerkiksi monissa vastauksissa toivottiin koulutusta aiheesta. Varhaiskasvattajat eivät välttämättä tuo esiin koulutustoiveita hektisessä päiväkotiarjessa tai henkilökunnan yhteisissä keskusteluissa, joissa käsitellään tiiviissä aikataulussa monia asioita. Varhaiskasvattajat kuitenkin mielellään osallistuisivat koulutukseen, jos sellainen heille tarjottaisiin. Panostaminen laadukkaaseen ja monipuoliseen katsomuskasvatukseen olisi tärkeää, koska monikulttuurisuus lisääntyy ja lapset kohtaavat yhä enemmän eri katsomuksia, uskontoja ja kulttuureja arjessaan. Olisi hyvä, että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus tutustua niihin varhaiskasvatuksessa objektiivisessa ja positiivisessa ilmapiirissä.

Opinnäytetyössä on käytetty kattavasti erilaisia lähteitä. Katsomuskasvatuksesta on suhteellisen hyvin saatavilla lähdemateriaalia. Kansainvälisten lähteiden löytäminen oli hieman työlästä, mutta niitäkin löytyi lopulta tarvittava määrä. Koska katsomuskasvatus on aika uusi käsite, niin lähteitä piti etsiä myös vanhoilla termeillä, kuten uskontokasvatus. Lähteitä käytettäessä tuli olla tarkkana, ettei käytä vanhentunutta tietoa, joka on pohjautunut esimerkiksi vanhoihin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Onneksi katsomuskasvatuksesta on tehty myös tänäkin vuonna uusia painettuja kirjoja, joissa on ajantasaista tietoa aiheeseen liittyen. Lähteisiin tutustuessani olen ollut lähdekriittinen ja pyrkinyt käyttämään alan asiantuntijoiden tekemiä julkaisuja.

Tutkimus vahvisti aiempaa teoretietoa, jonka mukaan katsomuskasvatus koetaan haasteellisena. Aiemmissa tutkimuksissa on myös tullut ilmi, että varhaiskasvattajat kaipaavat täydennyskoulutusta katsomuskasvatuksesta. Myös tämän tutkimuksen mukaan täydennyskoulutus tulisi tarpeeseen. Tutkimus toi uutta tietoa varhaiskasvattajien näkemyksistä liittyen katsomuskasvatukseen, sekä tutkimus antoi kuvan siitä, millaista katsomuskasvatusta toteutetaan Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa.

Eettisyys ja luotettavuus on huomioitu tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Eettisyyttä ja luotettavuutta on käsitelty tässä opinnäytetyössä tarkemmin jo aikaisemmin (ks. luku 4.6). Pidän tärkeänä, että nämä asiat on otettu huomioon prosessin aikana ja prosessin eteneminen on kuvattu tarkasti, jotta lukijalle ei jää epäselväksi, miten esimerkiksi tutkimuksen aineisto on saatu kerättyä ja millä tavalla saatua aineistoa on analysoitu. Koska tein tämän opinnäytetyön yksin, niin olen pyrkinyt olemaan erityisen tarkka luotettavuuden ja läpinäkyvyyden suhteen. Olen myös paljon pohtinut itsenäisesti ja reflektoinut omaa toimintaani ja työskentelyä prosessin edetessä.

Mainitsin jo johdannossa, ettei katsomuskasvatusta ole vielä tutkittu Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tämä tutkimus kartoitti katsomuskasvatuksen toteutumista, ja aiheesta voisi hyvin tehdä jatkotutkimuksia. Esimerkiksi voitaisiin selvittää, millaisia toiveita ja odotuksia lapsilla sekä vanhemmilla ja huoltajilla on katsomuskasvatuksen suhteen. Lisäksi voitaisiin selvittää vielä tarkemmin varhaiskasvattajien näkemyksiä. Saatujen vastausten pohjalta voitaisiin luoda muun muassa opas, jossa olisi teoretietoa katsomuskasvatuksesta sekä konkreettisia esimerkkejä toteuttamiseen. Jatkotutkimuksessa olisi hyvä huomioida katsomuskasvatuksen toteuttaminen erityisesti niissä lapsiryhmissä ja päiväkodeissa, joissa ei ole monikulttuurisuutta, koska tässäkin tutkimuksessa tuli ilmi, että näissä toteuttaminen on vähäisintä.

Laadullisen tutkimuksen mukaisesti tämänkin tutkimuksen tulokset koskevat pelkästään Seinäjoen kaupungin yhteistyöpäiväkoteja, joissa haastattelut tehtiin. Tätä tutkimusta voi kuitenkin hyödyntää varhaiskasvatuksessa laajemminkin. Esimerkiksi teemahaastattelun runkoa ja tarkentavia kysymyksiä voi hyödyntää, jos halutaan kartoittaa katsomuskasvatusta päiväkodeissa, ja sisällönanalyysitaulukoista voi poimia käyttöön menetelmiä ja ideoita, millä tavalla katsomuskasvatusta voisi toteuttaa päiväkodissa. Taulukoissa on myös nähtävillä katsomuskasvatukseen liittyviä haasteita ja kehittämissuhteita. Lukija voi pohtia, kokeeko hän samanlaisia haasteita katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Kehittämissuhteista voi ottaa kappia ja lähteä kehittämään katsomuskasvatusta, jotta sitä ei koettaisi niin haasteellisenä, vaan varhaiskasvattajat mielellään toteuttaisivat sitä muiden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa olevien sisältöjen tavoin. Toivon, että tämä tutkimus innoittaa kehittämään katsomuskasvatusta, jotta jokaisella lapsella olisi mahdollisuus tutustua varhaiskasvatukseen eri katsomuksiin, uskontoihin ja kulttuureihin sekä uskonnottomuuteen.

LÄHTEET

- Aumala, P. 2017. Katsomuskasvatuksen johtaminen varhaiskasvatussyksikössä. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 75–86.
- Benjamin, S., Laine, M. & Kallioniemi, A. 2015. Varhaiskasvatuksen kulttuuriperintökasvatus yhteiskunnallisessa murroksessa. Teoksessa: M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 179–207.
- Castillo, K., Ylitapio-Mäntylä, O., Mikkonen, J. & Kuorilehto, M. 2021. Tilaa toisen kohtaamiselle vai tilaa toiseutta? Katsomuskasvatuksen merkityskerrokset varhaiskasvatussuunnitelmissa. [Verkkolehtiartikkeli]. Jecer 10 (3), 93–120. [Viitattu 22.9.2021]. Saatavana: <https://jecer.org/wp-content/uploads/2021/09/Castillo-YlitapioMantyla-Mikkonen-Kuorilehto-Issue10-3.pdf>
- Crosnoe, R. & Ansari, A. 2015. Latin American immigrant parents and their children's teachers in U.S. early childhood education programmes. [Verkkolehtiartikkeli]. International Journal of Psychology 50 (6), 431–439. [Viitattu 13.8.2021]. Saatavana: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4661132/pdf/nihms717475.pdf>
- Eerola-Pennanen, P. 2020. Kulttuurinen moninaisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 241–254.
- Eerola-Pennanen, P., Vuorisalo, M. & Raittila, R. 2017. Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa: M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino Oy, 21–35.
- Gyekye, M. & Lamminmäki-Vartia, S. 2017. Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen näkökulma varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 97–129.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. Tutki ja kirjoita. 20. uud. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hyvärinen, M., Suoninen, E. & Vuori, J. Ei päiväystä. Haastattelut. Teoksessa J. Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 26.8.2021]. Saatavana: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan?. Teoksessa: A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.

- Kalliala, M. 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mahdollisuudet moniuskoisessa yhteiskunnassa. Teoksessa: P. Hilska, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja Oy, 141–176.
- Kallioniemi, A. 2008. Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: T. Kangasmaa, H. Petäjä & P. Vuorelma Lapsenkaltainen. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 9–23.
- Kallioniemi, A. 2010. Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi uskontokasvatuksessa. Teoksessa: M. Ubani, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 169–187.
- Kallioniemi, A. 2021. Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen: näkökulmia alan historiaan, kehitykseen ja tutkimukseen. Teoksessa: S. Poulter, M. Ubani, M. Laine & A. Kallioniemi Lapsenkokoinen katsomuskasvatus. Helsinki: Publiva Oy / Lasten Keskus, 15–31.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kangas, J., Lastikka, A-L. & Karlsson, L. 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Helsinki: Otava.
- Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. 2008. Lapsella on oikeus omaan uskontoon tai katsomukseen. Teoksessa: T. Kangasmaa, H. Petäjä & P. Vuorelma Lapsenkaltainen. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 39–41.
- Kimanen, A. & Innanen, T. 18.5.2019. Mihin opettaja tarvitsee katsomusreflektiivisyyttä?. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 9.11.2021]. Saatavana: <https://teologia.fi/2019/05/opettaja-tarvitsee-katsomusreflektiivisyyttae/>
- Kivijärvi, T. 2020. Vieras- ja monikielisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 255–267.
- Kiviniemi, K. 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: R. Valli & J. Aaltola Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 5. uud. p. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus, 74–88. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Kuusisto, A. & Lamminmäki-Vartia S. 2012. Moral Foundation of the Kindergarten Teacher’s Educational Approach: Self-Reflection Facilitated Educator Response to Pluralism in Educational Context. [Verkkolehtiartikkeli]. Education Research International 2012, 1–13. [Viitattu 16.8.2021]. Saatavana: <https://doi.org/10.1155/2012/303565>
- Kuusisto, A. & Poulter, S. 2017. Moniarvoinen varhaiskasvatusympäristö lapsen katsomuksen peilinä. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 33–43.

L 13.7.2018/540. Varhaiskasvatustililaki.

L 25.3.1983/304. Laki lasten p[iv[ahoidosta annetun lain muuttamisesta.

L 6.6.2003/453. Uskonnonvapauslaki.

Lamminm[aki-Vartia, S. 2017. Katsomuskasvatus osana esiopetuksen kokonaisuutta. Teoksessa: P. Iivonen & V. Paulanto (toim.) Uudistuva uskonnon opetus. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 49–66.

Lamminm[aki-Vartia, S. & Kuusisto, A. 2017. Katsomustietoisuus varhaiskasvattajan ammatillisuuden ytimess[. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Pet[aj[. P. Vuorelma-Glad, M. Sand[en, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskell[. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 130–161.

Lamminm[aki-Vartia, S. & Kuusisto, A. 14.5.2019. P[iv[akodissa katsomuskasvatus on kaikille lapsille yhteist[. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 2.9.2021]. Saatavana: <https://teologia.fi/2019/05/paivaekodissa-katsomuskasvatus-on-kaikille-lapsille-yhteistae/>

Leinonen, R. 12.12.2018. Sis[all[onanalyysi. [Blogikirjoitus]. [Viitattu 30.8.2021]. Saatavana: <https://spoken.fi/sisallonanalyysi/>

Mikkola, E. & [Ahs, V. Ei p[iv[[yst[. Mit[katsomuksella tarkoitetaan?. [Verkkosivu]. [Viitattu 12.8.2021]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-katsomuksella-tarkoitetaan>

N[ap[ar[. L. 2.3.2017. Tutkimuskysymyksen muodostaminen. [Blogikirjoitus]. [Viitattu 26.8.2021]. Saatavana: <https://spoken.fi/tutkimuskysymyksen-muodostaminen/>

Opetushallitus. 12.1.2018. Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa. [Ohje]. [Viitattu 22.9.2021]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisista-tilaisuuksista.pdf

Opetushallitus. Ei p[iv[[yst[. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet p[ahkin[ankuoressa. [Verkkosivu]. [Viitattu 5.8.2021]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>

Paavola, H. & Hakari, S. 2021. Lapsen katsomuksellisen identiteetin rakentuminen: n[ak[okulmia eri konteksteista. Teoksessa: S. Poulter, M. Ubani, M. Laine & A. Kallioniemi Lapsenkokoinen katsomuskasvatus. Helsinki: Publiva Oy / Lasten Keskus, 148–164.

Pellikka, I. 2020. Katse katsomuskasvatukseen. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen k[asikirja. 5. uud. p. Jyv[askyl[. PS-kustannus, 150–157.

- Petäjä, H. & Ojell, R. 2017. Kunnan ja evankelis-luterilaisen seurakunnan varhaiskasvatuksen yhteistyö. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 87–96.
- Poulter, S. & Kuusisto, A. 17.10.2017. Katsomuskasvatusta laiminlyödään päiväkodeissa valitettavan usein – joko sitä ei anneta lainkaan tai se rajoittuu vain luterilaisuuteen. [Verkkolehtiartikkeli]. Aamulehti. [Viitattu 31.8.2021]. Saatavana: <https://www.aamulehti.fi/mielipiteet/art-2000007277277.html>
- Poulter, S. 2013. Kansalaisena maallistuneessa maailmassa. [Verkkojulkaisu]. Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja 5. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy. [Viitattu 16.8.2021]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39132/AD5_Poulter.pdf?sequence=1
- Poulter, S., Riitaoja, A-L. & Kuusisto, A. 2015. `Toisin silmin`: Lapsi ja monikatsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 95–126
- Poulter, S., Ubani, M., Laine, M. & Kallioniemi, A. 2021. Lapsenkokoinen katsomuskasvatus. Helsinki: Publiva Oy / Lasten Keskus.
- Pruuki, L. 2010. Miten puhun ja kuuntelen? Dialogisuus varhaiskasvatuksessa ja erityisesti sen uskontokasvatuksessa. Teoksessa: M. Ubani, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 89–103.
- Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa: A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 103–117.
- Puustjärvi, A. 2010. Uskonto ja lapsen mielenterveys. Teoksessa: M. Ubani, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 157–168.
- Seinäjoen kaupunki. 20.6.2017. Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma Meirän vasu. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 10.7.2021]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/wp-content/uploads/2020/04/Meiran-vasu-Seinajoen-kaupungin-varhaiskasvatussuunnitelma.pdf>
- Seinäjoen kaupunki. Ei päiväystä. Varhaiskasvatuksen kehittäminen ja hankkeet. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/kasvatus-ja-opetus/varhaiskasvatus-ja-esiopetus/tietoa-varhaiskasvatuksesta-2/varhaiskasvatuksen-kehittaminen-ja-hankkeet/>
- Seurakuntaopisto. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.9.2021]. Saatavana: <https://www.seurakuntaopisto.fi/>

- Stockinger, H. 2018. Dealing with religious difference in kindergarten. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 23.8.2021]. Saatavana: <https://www.waxmann.com/?eID=texte&pdf=3983Volltext.pdf&typ=zusatztext>
- Tampereen seurakunnat. Ei päiväystä. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.8.2021]. Saatavana: https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/seurakuntayhtyma/organisaatio/yhteinen_kasvatus/yhteistyö_varhaiskasvatuksessa#b0956cc1
- Tampereen seurakunnat. Ei päiväystä. Yhteistyötarjotin. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.9.2021]. Saatavana: https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/seurakuntayhtyma/organisaatio/yhteinen_kasvatus/yhteistyö_varhaiskasvatuksessa/yhteistyötarjotin#b0956cc1
- Tarkka, K. 2017. Millainen lapsikäsitys ohjaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita?. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 22–32.
- Tast, S. 2017. Oikeus omaan katsomukseen ja katsomuskasvatukseen. Teoksessa: T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 12–21.
- TENK. Ei päiväystä. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). [Verkkosivu]. [Viitattu 31.8.2021]. Saatavana: https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytando-htk?_ga=2.103654016.120216156.1630393625-367802575.1630393625
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. uud. ja täyd. laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ubani, M. 2010. Lapsen kokonaisvaltaisuus uskontokasvatuksessa. Teoksessa: M. Ubani, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 39–53.
- Valtioneuvosto. 24.1.2019. Koulujen monet kielet ja uskonnot. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 26.8.2021]. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161302/11-2019-KUSKI.pdf?sequence=1&isAllowed=yhttps://www.google.fi>
- Van der Kooij, J.C., de Ruyter, D.J. & Miedema, S. 2013. "Worldview": the Meaning of the Concept and the Impact on Religious Education. Religious Education, 108 (2), 210. <http://dx.doi.org/10.1080/00344087.2013.767685>
- Vantaan kaupunki. 2021. Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen käsikirja. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2.9.2021]. Saatavana: https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/158137_Kieli-_kulttuuri-_ja_katsomustietoisien_varhaiskasvatuksen_kasikirja_2021_.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. [Verkojulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 10.8.2021]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun teemat

Liite 2. Teemahaastattelun tarkentavat kysymykset

Liite 3. Tiedote ja tietosuojaseloste

Liite 4. Sisällönanalyysit

Liite 1. Teemahaastattelun teemat

Teemahaastattelun teemat varhaiskasvattajille

1. Taustatiedot
2. Aiheeseen liittyvät käsitteet
3. Katsomuskasvatuksen toteuttaminen
4. Katsomuskasvatuksen toteuttamistavat ja materiaalit
5. Katsomuskasvatukseen liittyvä yhteistyö
6. Katsomuskasvatuksen toteuttamiseen liittyvät haasteet
7. Kehittämisehdotukset
8. Vapaa sana

Liite 2. Teemahaastattelun tarkentavat kysymykset

Katsomuskasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksessa Seinäjoella

1. Taustatiedot

- Minkä ikäinen olet?
- Millainen koulutus sinulla on?
- Nykyinen työtehtäväsi?
- Kuinka kauan olet ollut alalla?
- Onko lapsiryhmä tällä hetkellä monikulttuurinen? Jos on, niin mistä kulttuureista lapset ovat?
- Mitä katsomuksia lapsiryhmän lapsilla on?

2. Aiheeseen liittyvät käsitteet

- Mitä mielestäsi tarkoitetaan, kun puhutaan katsomuskasvatuksesta?
- Mitä mielestäsi tarkoitetaan katsomustietoisuudella?
- Mitä mielestäsi tarkoitetaan katsomussensitiivisyydellä?
- Entä katsomuksellisella kompetenssilla?
- Miten tärkeänä pedagogisen toiminnan osa-alueena pidät katsomuskasvatusta?
- Miten tärkeänä pidät katsomussensitiivisyyttä omassa työssäsi?
- Miten tärkeänä pidät katsomuksellista kompetenssia?
- Miten tärkeänä pidät katsomustietoisuutta?
- Miten mielestäsi lapset suhtautuvat katsomuskasvatuksen aiheisiin?
- Miten perheet suhtautuvat katsomuskasvatuksen aiheisiin?
- Miten muut työyhteisösi varhaiskasvattajat suhtautuvat katsomuskasvatuksen aiheisiin?

3. Katsomuskasvatuksen toteuttaminen

- Millä tavoilla toteutat katsomuskasvatusta?
- Kuinka usein toteutat sitä?
- Koetko, että määrä on riittävä?
- Onko käytössä jokin vuosikello/kalenteri? Jos on, niin mikä?
- Onko mielestäsi kaikki katsomukset huomioitu? (myös uskonottomuus)
- Tuleeko vanhemmilta aiheeseen liittyen palautetta?
- Minkälaista on vaihtoehtoinen toiminta katsomuskasvatukselle?

- Miten lasten osallisuus toteutuu? (suunnittelu & toteutus, toiveet)
- Onko toteuttaminen kaikkien varhaiskasvattajien vastuulla lapsiryhmässä?
- Puhutaanko työyhteisössä aiheesta? Jos puhutaan, niin missä tilanteissa tai mistä aiheista? Jos ei puhuta, niin mistä tämä voisi johtua?
- Nostaako päiväkodin johtaja aihetta esille? Jos nostaa, niin miten? Jos ei, niin mistä tämä voisi johtua?
- Onko täydennyskoulutusta aiheeseen liittyen? Olisiko mielestäsi tarvetta?

4. Katsomuskasvatuksen toteuttamistavat ja materiaalit

- Mitä näistä seuraavista materiaaleista käytät katsomuskasvatuksen toteuttamisessa?
  - Kirja, pelit, leikit, esineet, videot
  - Draama, kuvataide & musiikki
- Oletko järjestänyt aiheeseen liittyviä tapahtumia tai juhlia?
- Oletteko käyneet vierailuilla tai onko teillä päiväkodissa käynyt vierailijoita?
- Tuleeko arjen tilanteissa (ruokailut, pukeutuminen) lapsilta kysymyksiä katsomuskasvatukseen aiheisiin liittyen?
- Miten lasten kysymyksiin ja ihmettelyihin suhtaudutaan/kohdataan?
- Onko teidän päiväkodissanne aiheeseen liittyviä materiaaleja? Jos on, niin millaisia?
- Toivoisitko lisää materiaaleja? Jos toivot, niin millaisia?
- Tiedätkö mistä löytää materiaaleja katsomuskasvatukseen liittyen? (netti, kirjastot, seurakuntien kirjastot ja materiaalipalvelut)
- Mitkä tavat/materiaalit ovat lasten mielestä hyviä?
- Mitkä tavat ovat sinun mielestäsi parhaita toteuttaa katsomuskasvatusta?

5. Katsomuskasvatukseen liittyvä yhteistyö

- Millä tavoin toteutat katsomuskasvatukseen liittyvää yhteistyötä vanhempien/hoitajien kanssa? (vasu-keskustelut, muut tilanteet, viestintä (viikkokirjeet, kuukausikirjeet), some)
- Millä tavoin toteutat katsomuskasvatukseen liittyvää yhteistyötä ev.lut. seurakunnan kanssa? (pyhäkouluhetket, pääsiäisvaellus, adventtikirkko, kirkkovierailut, srk-työntekijät vierailulle, srk yhteistyö kriisitilanteissa, srk lasten tapahtumista/kerhoista viestiminen vanhemmille)
  - Tehdäänkö vuosittain seurakunnan kanssa suunnitelma vierailuista päiväkodissa ja yhteisissä lasten tapahtumissa?

- Millä tavoin toteutetaan yhteistyötä muiden uskonnollisten toimijoiden kanssa?
- Oletteko tehneet museovierailuita?
- Oletko keskustellut katsomuksellisista asioista ev.lut. seurakunnan tai muiden uskonnollisten toimijoiden kanssa?
- Miten mielestäsi yhteistyö eri toimijoiden kanssa toimii?
- Millaisena koet yhteistyön määrän?

6. Katsomuskasvatuksen toteuttamiseen liittyvät haasteet

- Liittyykö katsomuskasvatuksen toteuttamiseen haasteita? Jos liittyy, millaisia?
- Koetko, että pystyt toteuttamaan katsomuskasvatusta riippumatta omista arvoista, mielipiteistä, ennakkoluuloista ja katsomuksesta?
- Tuovatko mielestäsi lapsiryhmän lasten monet eri kulttuurit ja katsomukset haasteita katsomuskasvatuksen toteuttamiseen? Jos kyllä, niin miksi?
- Koetko, että tiedät eri katsomuksista riittävästi toteuttaaksesi katsomuskasvatusta?
- Koetko, että juurtuneet tavat vaikuttavat katsomuskasvatuksen toteuttamiseen?
- Ovatko muut varhaiskasvattajat katsomuskasvatuksen toteuttamisen tukena vai esteenä? Kerrotko esimerkin.

7. Kehittämisehdotukset

- Mikä voisi olla tällä hetkellä katsomuskasvatukseen liittyvä kehittämissi?

8. Vapaa sana

- Muuta aiheeseen liittyvää mitä ei olla vielä käsitelty

Liite 3. Tiedote ja tietosuojaseloste

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Katsomuskasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksessa Seinäjoella

1. Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan katsomuskasvatuksen toteutumista varhaiskasvatuksessa Seinäjoella. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä.

2. Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

3. Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saada selville, miten katsomuskasvatus toteutuu Seinäjoella. Tarkoituksena on myös selvittää päiväkodin varhaiskasvattajien mielipiteitä ja kokemuksia katsomuskasvatuksen toteuttamisesta. Opinnäytetyössä halutaan myös selvittää, millaisia materiaaleja käytetään ja millaista yhteistyötä tehdään eri toimijoiden kanssa.

4. Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimuksen vastuullinen tutkija on Hanna Kangas. Tutkimuksen yhteistyötaho on Seinäjoen kaupunki. SeAMK vastaa opinnäytetyön kokonaisuohjauksesta ja -arvioinnista. SeAMK ei kuitenkaan vastaa opinnäytetyön toteuttamisesta.

5. Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimukseen osallistuminen kestää yhden teemahaastattelun verran.

6. Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

7. Tutkimustuloksista tiedottaminen

Kyseessä on opinnäytetyö, joka julkaistaan avoimesti Theseus-tietokannassa.

8. Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkijalle/tutkimuksesta vastaavalle henkilölle.

9. Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyön tekijä

Nimi: Hanna Kangas

Puh. [REDACTED]

Sähköposti: [REDACTED]

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: KM, Lehtori

Nimi: Virpi Nikkola
 Korkeakoulu / yksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala
 Puh. [REDACTED]
 Sähköposti: [REDACTED]

TUTKIMUKSEN TIETOSUOJASELOSTE

Tässä tutkimuksessa käsitellään teitä koskevia henkilötietoja voimassa olevan tietosuojalainsäädännön (EU:n yleinen tietosuoja-astus, 679/2016, ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö) mukaisesti. Seuraavassa kuvataan henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat.

1. Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan tahoa, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Opinnäytetöissä rekisterinpitäjänä on pääsääntöisesti opinnäytetyöntekijä.

Tässä tutkimuksessa henkilötietojen rekisterinpitäjä on

Korkeakoulu	☐	
Toimeksiantaja	☐	Toimeksiantajan nimi:
Muu yhteistyötaho	☐	Yhteistyötahon nimi:
Opinnäytetyöntekijä	x	

2. Tutkimuksessa teistä kerätään seuraavia henkilötietoja

Opinnäytetyön teemahaastatteluissa kerätään taustatietoja. Taustatiedot ovat ikä, koulutus, nykyinen työtehtävä ja kuinka kauan olet ollut alalla.

Teillä ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietojanne vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

3. Tutkimuksessa kerätään henkilötietojanne myös seuraavista lähteistä

Tutkimuksessa ei kerätä henkilötietojanne muista lähteistä.

4. Henkilötietojenne suojausperiaatteet

Haastattelut äänitetään puhelimella ja äänitteet siirretään myöhemmin tietokoneelle. Puhelimessa ja tietokoneessa on salasana. Ulkopuolisilla henkilöillä ei ole laitteiden salasanaja. Henkilötietoja on nähtävillä myös korkeakoulun sähköpostijärjestelmässä, koska sitä kautta on sovittu haastattelut. Ulkopuoliset eivät käytä sähköpostiani.

5. Henkilötietojenne käsittelyperuste

Opinnäytetyössä käsittelyperuste on suostumus.

6. Tutkimuksen kestoaja (henkilötietojenne käsittelyaika)

Henkilötiedot tuhoetaan sen jälkeen, kun opinnäytetyö on hyväksytty ja muutoksenhakuaja on päättänyt.

7. Mitä henkilötiedoillenne tapahtuu tutkimuksen päätyttyä?

Henkilötiedot hävitetään tutkimuksen päättymisen jälkeen.

8. Tietojen luovuttaminen tutkimusrekisteristä

Tietoja ei luovuteta ulkopuolisille henkilöille.

9. Henkilötietojenne mahdollinen siirto EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle

Tietojanne ei siirretä EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle.

10. Rekisteröitynä teillä on oikeus

Koska henkilötietojanne käsitellään tässä tutkimuksessa, niin olette rekisteröity tutkimuksen aikana muodostuvassa henkilörekisterissä. Rekisteröitynä teillä on oikeus:

- saada informaatiota henkilötietojen käsittelystä
- tarkastaa itseänne koskevat tiedot
- oikaista tietojanne
- poistaa tietonne (esim. jos peruutatte antamanne suostumuksen)
- peruuttaa antamanne henkilötietojen käsittelyä koskeva suostumus
- rajoittaa tietojenne käsittelyä
- rekisterinpitäjän ilmoitusvelvollisuus henkilötietojen oikaisusta, poistosta tai käsittelyn rajoittamisesta
- siirtää tietonne järjestelmästä toiseen
- sallia automaattinen päätöksenteko nimenomaisella suostumuksellanne
- tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, jos katsotte, että henkilötietojanne on käsitelty tietosuojalainsäädännön vastaisesti

Voitte käyttää oikeuksianne ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään.

Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ei käytetä profilointiin tai automaattiseen päätöksentekoon.

Henkilötietojen käsittely aineistoa analysoitaessa ja tutkimuksen tuloksia raportoitaessa

Teistä kerättyä tietoa ja tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Yksittäisille tutkittavalle annetaan tunnuskuodi ja häntä koskevat tiedot säilytetään koodattuina tutkimusaineistossa. Aineisto analysoidaan koodattuna ja tulokset raportoidaan ryhmätasolla, jolloin yksittäinen henkilö ei ole tunnistettavissa ilman koodiavainta. Koodiavainta, jonka avulla yksittäisen tutkittavan tiedot ja tulokset voidaan tunnistaa, säilyttää tutkimuksen tekijä tutkimuksen teon ajan eikä tietoja anneta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille. Lopulliset tutkimustulokset raportoidaan ryhmätasolla eikä yksittäisten tutkittavien tunnistaminen ole mahdollista.

Tutkimusaineistoa säilytetään tutkijan tietokoneella ja puhelimessa tutkimuksen teon ajan, jonka jälkeen ne hävitetään poistamalla kerätty tutkimusaineisto.

Kerättyjä tietoja ei käytetä myöhemmin opinnäytetöissä.

Liite 4. Sisällönanalyysit

Varhaiskasvattajien näkemykset katsomuskasvatuksesta

Pelkistetyt käsitteet	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Siinä on se kasvatusta, niin se tuo kasvattajille velvollisuutta	Katsomuskasvatusta on velvollisuus	Katsomuskasvatusta on varhaiskasvattajien velvollisuus	Katsomuskasvatusta kattaa alleen eri uskonnot, kulttuurit ja myös uskonnottomuuden
Ei ole yhtä oikeaa tapaa nähdä asioita	Suvaitsevainen suhtautuminen	Suvaitsevaisuutta kaikkea kohtaan	
Ei tietoa, mitä kaikkea katsomuskasvatusta sisältää	Epävarmuus siitä, mitä sisältää	Katsomuskasvatuksen sisältö ei ole tiedossa	
Kattaa eri uskonnot, kulttuurit ja myöskin uskonnottomuuden	Katsomuskasvatukseen sisältyy eri uskonnot, kulttuurit ja uskonnottomuus	Katsomuskasvatuksessa tutustutaan eri uskontoihin, kulttuureihin ja uskonnottomuuteen	
Liitän eettiset aiheet ja aiheet eri kulttuureista	Eettiset ja kulttuuriset aiheet	Kulttuurinen- ja eettinen kasvatusta	
Lasten uskontojen opettaminen	Uskontoihin tutustuminen	Lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin tutustumista	
Kasvatusta kautta tuoda lapsille se, että uskonnosta ja kulttuurista riippumatta kaikkia täytyy arvostaa ja kunnioittaa	Muiden arvostaminen ja kunnioittaminen	Moninaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen	
Oikeaa ja väärää sekä käytöstapoja, miten toisia ihmisiä kohdellaan	Eettisiä asioita ja muiden huomioimista	Eettinen kasvatusta	
Tutustua lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin ja kulttuureihin	Tutustumista uskontoihin ja kulttuureihin mitään korostamatta tai	Uskontoihin ja kulttuureihin tutustuminen	

neutraalisti ja tasa-arvoisesti	tuomatta esille enempää	neutraalisti ja tasa-arvoisesti	
Opettaa lapsille hyväksymään erilaisuutta ja näkemään, että on monia tapoja ajatella	Opettaa hyväksymään muut ihmiset, vaikka he ajattelisivatkin eri tavalla kuin itse	Moninaisuuden esille nostamista ja hyväksymistä	

Varhaiskasvattajien suhtautuminen katsomuskasvatukseen

Pelkistetyt käsitteet	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Se kuuluu vasuun	Vasun sisältöjä pidetään tärkeinä	Katsomuskasvatus on tärkeä osa kasvatusta	Katsomuskasvatus aiheuttaa ristiriitaisia ajatuksia
Varovaisuus on ykkösprioriteetti	Ei haluta loukata ketään	Vältetään loukkaamista ketään	
Kaikki on tosi varpaillaan	Varhaiskasvattajat suhtautuvat varovaisesti	Varovainen suhtautuminen katsomuskasvatukseen	
Suppea käsitys sisällöstä	Ei tiedetä, mitä katsomuskasvatus tarkoittaa	Ei ole mieluinen aihe, koska ei tiedetä sisältöä	
Sananakin tulee vastareaktio, että apua, mitä saa kertoa ja mitä ei	Ei tiedetä, mitä lapsille saa kertoa ja mitä ei	Epätietoisuus siitä, mitä saa kertoa	
Kauheat paineet siitä, kun katsomuskasvatus on niin laaja käsite, että pitäisi ne kaikki asiat käsitellä lasten kanssa iästä riippumatta	Paineita käsiteltävistä asioista	Katsomuskasvatus aiheuttaa paineita	
Katsomuskasvatus on ulkoistettu ja eettinen kasvatus on tärkeämpi	Katsomuskasvatus ei ole arvoasteikolla kovin tärkeä	Katsomuskasvatus ei ole tärkeä	

Vaikeita asioita, että miten osaa oikealla tavalla kohdata vanhemmat, ettei loukkaa ja on kunnioittava	Katsomuskasvatuksen yhteistyö vanhempien kanssa koetaan haastavana	Vanhempien kohtaaminen katsomuskasvatukseen liittyvissä asioissa haastavaa	
Kukaan ei halua ottaa kantaa tai olla se, joka vie asioita eteenpäin	Asioihin puuttuminen ja toiminnan kehittäminen koetaan haastavana	Katsomuskasvatuksen kehittäminen koetaan haastavana	
Herättää ristiriitaa, että miten järjestetään ja on hankalaa, kun pitää kysellä joka asia erikseen	Toteuttaminen koetaan hankalana	Ristiriitaiset ajatukset katsomuskasvatuksesta	
Vaiettu aihe ja vaikea nostaa esiin. En osaa muuta kuin tarjota mahdollisuuden puhua, jos joku haluaa sen ottaa esiin	Vaiettu aihe ja vaikea nostaa esiin	Katsomuskasvatusta on vaikea nostaa esille	
Ihmisen tasa-arvoisen kohtelun ja kunnioituksen kannalta erittäin tärkeä	Tasa-arvoisen kohtelun ja kunnioituksen kannalta tärkeä	Katsomuskasvatus on tärkeää tasa-arvoisen kohtelun ja kunnioituksen kannalta	
Yritetään välttää, ettei tarvitse paljon mitään tehdä	Ei haluta toteuttaa katsomuskasvatusta	Katsomuskasvatuksen toteuttamisen vältteleminen	

Katsomuskasvatuksen toteuttaminen

Pelkistetyt käsitteet	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
On hankittu kirjallisuutta	Kirjojen lukeminen	Tarinalliset menetelmät	Katsomuskasvatusta toteutetaan eri tavoilla
Nukketeatteriesitykset	Asioihin tutustumista esitysten avulla	Draamalliset menetelmät	

Keskustelut lasten kanssa	Avoin keskustelu	Dialogisuus	
Lauluja eri kielillä	Ryhmän moninaisuuden esille tuominen	Moninaisuuden näkyväksi tekeminen	
Lauletaan lauluja lasten kanssa	Asioihin tutustumista laulujen avulla	Musiikilliset menetelmät	
Kerrotaan joulu- ja pääsiäiskertomus	Asioihin tutustumista kertomusten avulla	Tarinalliset menetelmät	
Pyhäkouluhetket, adventtikirkko, pääsiäisvaellus, kirkkovierailut, tutustuminen seurakuntataloon	Tutustuminen kristinuskoon ja yleiseen kulttuuriperintöön	Yhteistyö ev.lut. seurakunnan kanssa	
Monikulttuurinen vanhempainilta	Ryhmän moninaisuuden esille tuominen	Yhteistyö vanhempien kanssa	
Lapsen äiti on tullut kertomaan lapsen kotimaasta ja kulttuurista	Ryhmän moninaisuuden esille tuominen	Yhteistyö vanhempien kanssa	
Lattiakuvat	Tutustuminen kristinuskoon	Toiminnalliset menetelmät	
Tehtiin matkoja, tehtiin vaikka juna ja matkustettiin johonkin maahan. Meillä oli liputkin.	Maihin ja kulttuureihin tutustuminen	Toiminnalliset menetelmät	
Näytellään uskonnolliset juhlat (hää, ristiäiset, hautajaiset) ja kerrotaan, että on erilaisia tapoja viettää näitä	Käydään läpi uskonnolliset juhlat	Draamalliset menetelmät	

Katsomuskasvatuksen toteuttamisen haasteet

Pelkistetyt käsitteet	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Ei ole tarpeeksi tietoa katsomuskasvatuksen sisällöstä tai eri katsomuksista	Tiedon luoman itsevarmuuden puuttuminen	Epävarmuus omasta osaamisesta	Katsomuskasvatuksen toteuttaminen nähdään haasteellisena monella tapaa
Korvaavan toiminnan suunnittelemisen etukäteen	Kaikkien katsomusten huomioiminen	Vaihtoehtoisen toiminnan järjestäminen työlästä	
Mieluummin ollaan sanomatta tai kysymättä mitään, ettei loukata ketään	Pelko toisten loukkaamisesta	Katsomuskasvatuksen sensitiivisyys	
Ei löydy motiivia nostaa esille monikulttuurisuutta	Vähän monikulttuurisuutta päiväkodissa	Monikulttuurisuuden esiin nostaminen keinotekoista	
Ei jakseta nähdä vaivaa, että keksittäisiin uusia tapoja	Tyydytään nykyisiin toimintatapoihin	Uusien toimintatapojen keksiminen puutteellista	
Katsomuskasvatus jää muiden asioiden jalkoihin	Toimintakauden aikana lapsille pitää tuoda paljon asioita	Katsomuskasvatusta ei ole tasavertainen muiden vasun sisältöjen kanssa	
Jos ryhmässä monenlaisia kulttuureita, niin toisi haasteita, että miten eri asioiden kanssa toimittaisiin	Monet kulttuurit aiheuttaisivat epäselvyyksiä toimintaan	Monet kulttuurit tuovat haasteita	

Katsomuskasvatuksen kehittämismahdollisuudet

Pelkistetyt käsitteet	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Aiheeseen paremmin tutustuminen	Oman osaamisen syventäminen	Tiedon lisääminen	Katsomuskasvatusta voisi kehittää sekä yksilö- että yksikkötasolla
Selkeät raamit, mitä lapsiryhmälle saa kertoa ja mitä ei	Oman tietämyksen vahvistaminen	Henkilökunnan koulutus	
Tarjottaisiin erilaisia näkökulmia, minkä kautta lähestyä katsomuskasvatusta; mitä voidaan tehdä lasten kanssa ja mistä hyödytään	Katsomuskasvatuksen kehittämiseen kaivataan tukea ja konkreettisia välineitä	Tiedon ylläpitäminen työnantajan toimesta	
Vanhemmilta saataisiin parhaiten tietoa lapsen kulttuurista ja uskonnosta	Tietoa eri uskonnoista, kulttuureista ja toimintatavoista	Yhteistyö vanhempien kanssa	
Mistä löytää tietoa ja kehen voi olla yhteydessä	Valmiuksia jo opiskeluvaiheessa	Monikulttuurisuuden käsitteleminen opiskeluvaiheessa	
Tietoa helposti saatavilla	Faktatiedot kootusti yhdessä paikassa	Tietopankki päiväkodissa	
Lapsilta kysyminen ja heidän ideoiden kuuleminen toiminnasta	Lapset mukana toiminnan suunnittelussa	Lasten osallisuus	
Ajallisia resursseja, että kaikki pääsisi koulutukseen	Kaikkien varhaiskasvattajien kouluttaminen eikä pelkästään yhden koko päiväkodista tai ryhmästä	Ajallisia resursseja kaikkien varhaiskasvattajien kouluttamiseen	